

Panel:

“Türkiye’de İkinci Sınıf Demokrasi İstemiyoruz”

Yiğit Gülöksüz, SHP Gnl. Bşk. Yd.

Mehmet Dülger, DYP Gnl. Bşk. Yd.

İlhan Tekeli, Prof. Dr.

Yön. B.S. adına Mahmut T. Öngören

Anaların Talebi:

“Her Koşulda

Çocuklarımızın Onuruna Saygı

Ve Genel Siyasi Af”

Perihan Akçam, Anakız Şahin,
Pamuk Yıldız

Kapitalizm Nedir?
Alexander Buzuev
Çeviri: Celal A. Kanat
207 sayfa, 1575 lira

Kapitalizm nedir, nasıl oluşmuştur, özü nedir? Bu soruları, ekonomi politığın temellerini işleyerek yanıtlayan bir el kitabı. Kapitalizmi toplumların gelişimi yasalarıyla öncesi, sonrasıyla ele alıyor, sermaye bileşenleri, sömürü, artıdeğer, ücretler, kâr, fiyat, rant gibi günlük kelimelerimizin anlamlarını veriyor. Sonunda yeralan söz-tükte de temel kavramları tanımlıyor.

Felsefe Nedir?
Kirilenko, Korshunova
Çeviri: Gül Aysu
190 sayfa, 1260 lira

Felsefe nedir, onu diğer bilimlerden ayıran, bizler için vazgeçilmez kılan nedir, insan kültürüne ne katmıştır? Bu soruları, güncel örneklerle inceleyen, yalın bir dille anlatan el kitabı. Felsefenin temel kavramlarını, kitabın sonundaki bir sözlükle kısa tanımlarla da okuyucuya veriyor.

Mihail Gorbacov
Yenilenme ve Kadro Politikası
104 sayfa, 735 lira
Gorbacov, Sovyetler Birliği'ne çevrilen gözlere neden olan gelişimleri anlatıyor. Bu kitapla, tüm insanların sahip olduğu doğrudan/ilk ağızdan bilgilenme hakkına, Türkiye okurları da kavuşmuş oluyor, batılı ajansların haberleri dışından gelişmeleri öğrenme şansını elde ediyor.

BİLİM VE SANAT KİTAPLARI

BİLİM VE SANAT kapitalizm nedir?

alexander buzuev
çeviri: celal a. kanat

Felsefe Nedir?
Kirilenko, Korshunova
Çeviri: Gül Aysu
190 sayfa, 1260 lira
Felsefe nedir, onu diğer bilimlerden ayıran, bizler için vazgeçilmez kılan nedir, insan kültürüne ne katmıştır? Bu soruları, güncel örneklerle inceleyen, yalın bir dille anlatan el kitabı. Felsefenin temel kavramlarını, kitabın sonundaki bir sözlükle kısa tanımlarla da okuyucuya veriyor.

YARIN YAYINLARI

YAYINCILIĞIN GENÇ ADI

Güneyde Söyleşiler
Marta Traba
Türkçesi: Gürhan Uçkan
202 sayfa, 2260 lira
Arjantinli ünlü yazarın ülkeyimizde yayınlanan ilk kitabı. Arjantin ve Uruguay'daki diktatörlük dönemlerini, işkenceleri yaşamış iki kadının söyleşileri biçiminde ilginç bir kurguyla anlatıyor. İşkencenin ulaşacağı boyutları, direnmeyi... Güneyde Söyleşiler'i okuyun.

El Salvador'da Devrim
Bröner, Gross
Çeviren: Coşkun Kartal
126 sayfa, 800 lira
El Salvador'da süren devrimi, FMLN'nin önderlerinin konuşmalarından okuyacaksınız. Sol güçlerin birliği sorununun nasıl ele alındığını, ülkenin üçte birini nasıl kontrol altına aldıklarını birinci ağızlardan öğreneceksiniz. Son aylarda üzerinde en çok konuşulan kitaplardan biri. Okuyun.

BİLİM VE SANAT

Sahibi
BİLSAN Basım-Yayın Ticaret
ve Sanayi A.Ş. Adına:
İLHAN ALKAN
Genel Yayın Yönetmeni
VARLIK ÖZMENEK
Genel Yayın Danışmanı
GÜNEY GÖNENÇ
Sorumlu Yazışları Müdürü
MAHMUT T. ÖNGÖREN

Yazışma adresi: Sümer Sokak 36/1-A Kızılay-ANKARA Tel: 230 59 45 Posta Çeki No: 12526-1
• İzmir Temsilcisi: Haluk DÖLENEKEN • İsveç Temsilcisi: Gürhan UÇKAN Box: 38045 10064 Stockholm • F. Almanya Temsilcisi: Duran TAŞ-TAN Alemlann Str. 1 404 Neuss • İsviçre Temsilcisi: Hasan DEMİRCAN Postfach 56 5614 Sarmenstorf • İngiltere Temsilcisi: Mustafa YAŞA-CAN 11 Nevill Rd. N 18/London • Kıbrıs Temsilcisi: Sevgül ULUDAĞ 19 Necmi Alkiran Sk. Lefkoşe/Kıbrıs • Dizgi: Yeşim, Tel: 117 57 52 • Sayfa Düzeni: Erdal TAŞKESEN Tel: 230 58 52 • Film: Arsu Ofset Tel: 229 76 92 • Baskı: Dally News Ofset Tesisleri • Dağıtım: Hür Dağıtım Tel: 511 91 10 (10 Hat) Abone: Yıllık 4000 - Altı Aylık 2200.- TL. Avrupa Yıllık 40 DM - ABD (Uçakla) 30 Dolar. Avustralya 35 Avustralya Doları.

Baskı Tarihi: 27.9.1987

KALICI BAŞARILARA DOĞRU Bilim ve Sanat	4
ŞİMDİ BENİM YASAKLARIM! Özcan Kesgeç	5
12 EYLÜL REJİMİNİ 1990'LARA TAŞIMAK... İlhan Selçuk	6
REFERANDUMDAN SEÇİMLERE GİDERKEN Sadun Aren	8
"GÖZALTINDA" DEMOKRASİ! Dr. Erdal Atabek	10
DİDAR ŞENSOY UNUTULMAYACAK Akın Birdal	13
24 OCAK ÇELİŞKİLERİ VE SEÇENEK SORUNU Sinan Sönmez	14
ÖZELLEŞTİRME'NİN EKONOMİ POLİTİĞİ Oğuz Oyan	18
1986 YILINDA BANKACILIĞIMIZ Doç. Dr. Güntaş Özler	22
EGE'NİN BARIŞ DENİZİ OLABİLMESİ İÇİN.. Baskın Oran	26
"İYİ GÜZEL GÜNLERDE BULUŞMAK ÜZERE. KARDEŞÇE, ÖZLEMLE..." Ataol Behramoğlu	28
"TÜRKİYE'DE İKİNCİ SINIF DEMOKRASİ İSTEMİYORUZ." Yiğit Gülöksüz, SHP Gnl. Bşk. Yrd.- Mehmet Dülger, DYP, Gnl. Bşk. Yrd.- İlhan Tekeli, Prof. Dr./Mahmut T. Öngören	30
"ADİL TEMSİL" KONUSUNDA PARTİLER NE DEDİLER Turgut Özal, ANAP Gnl. Bşk., Ahmet Tekdal, RP, Gnl. Bşk.	39
ÇATIK KAŞLARIYLA... Mahmut T. Öngören	41
ANALARIN TALEBİ: HER KOŞULDA ÇOCUKLARIMIZIN ONURUNA SAYGI VE GENEL SİYASİ AF Perihan Akçam, Anakız Şahin, Pamuk Yıldız/Tufan Aydın	42
GENEL AF İÇİN VE ÖLÜM CEZASINA KARŞI KAMPANYA	46
TAVLA VE BİLİMSEL Kafa Ali Nesin	48
DARWİNİZMDEN VAMPİRİZME Mazlum Beyhan	50
BÜYÜK HALK ŞARKICISI WOODY GUTHRIE Güney Gönenc	52
İLETİŞİM FİMLERİ: 40 METREKARE ALMANYA VE BAŞKA TANRININ ÇOCUKLARI Dr. Hüray-Caner Fidaner	54
MÜZİK DİNLEMEK VE KİTAP OKUMAK Mümtaz İdil	56
BİLİM VE SANAT İLE SİYASET Bilim ve Sanat	58
ÇİZGİLERİYLE: Ferruh Doğan, Nezih Danyal, Oğuz Gürel	

Kalıcı Başarılar Doğru

BİLİM ve SANAT

Ülkemizin siyasal tarihinde bir başka benzeri olmayan halkoylaması, dergimizin de desteklemiş olduğu "evet" görüşünün ağırlık kazanmasıyla sonuçlanmış bulunuyor. 12 Eylül öncesinin siyasetçilerinin adlarının önüne keyfi bir biçimde eklenmesi uygun görülen "eski" etiketi, seçmenin müdahalesi sonucunda bundan böyle kullanılmayacak.

Kuşku yoktur ki, sorun bir etiket sorunu değil, bir Anayasa sorunudur. Referandumla birlikte demokratik rejim bakımından son derece anlamlı bir durum ortaya çıkmıştır. 12 Eylül askeri müdahalesi sonucunda oluşmuş bulunan Anayasada, seçmenin müdahalesiyle olumlu bir değişiklik yapılmıştır. 1982 yılında yapılan Anayasa oylamasından beş yıl sonra milyonlarca yurttaş Anayasanın geçici maddesi konusundaki "görüşünü" tam ters yönde değiştirmiştir! Demek, görece elverişli koşullarda yapılan bir oylamada çoğunluk görüşü bambaşka yönde oluşabiliyor. Açıkça kanıtlanmıştır ki, seçmenin eğilimi demokrasi yönündedir; ancak bu eğilimin egemen olması için ulusal iradenin önüne çıkartılan her türlü engelin birer birer aşılması gerekmektedir.

Bu gerçek, demokratik rejim için verilen mücadelenin nedenlerini olduğu kadar, sonuçlarını da açıklıyor.

Halkoylaması sonrasında başlayan süreç de böyle bakmamız gerekiyor. Erken seçim için seçim yasasında alelacele yapılan ve siyasal iktidara seçim yarışında açık ve haksız bir avans sağlayan değişiklikler, kimi görüş sahiplerine göre iktidarın gündemi belirlemekteki başarısı, doğal bir inisiyatif kullanımıdır. Oysa biz bu değişiklikleri, 12 Eylül ile başlayan ve yurttaşların siyasal yaşama özgürce katılmasının önüne sayısız engeller çıkartan bir "inisiyatif" in günümüzde değişik bir biçimde sürüp gitmesi olarak tanımlamayı tercih ederdik. Bu, daraltmacı, sınırlandırmacı, yasaklayıcı "inisiyatif", bugünkü siyasal iktidarın varlık nedenidir ve doğasının ayrılmaz bir parçasını oluşturmaktadır. Öte yandan, demokratik rejim mücadelesi, böylesine bir "inisiyatif" ortada olduğu için gündemdedir ve başarıya ulaşması da, ancak bu "inisiyatif" e rağmen ve onu altederek olanaklıdır.

Halkoylamasında seçmen siyasal yasakların sürüp gitmesini istemediğini göstermiş, iradesini bu yönde oluşturmuştur. Buna karşın siyasal iktidar, seçim yasasında yaptığı anti-demokratik değişikliklerle, seçmenin iradesini ancak ve ancak kendisini bu iradede koruyacak bir biçimde dikkate alabileceğini göstermiştir. Seçmen kimi siyasal yasakların kaldırılmasını isterken, siyasal iktidarın buna yanıtı yeni yasaklar koymak olmuştur. Seçim yasası, halkoy-

lamasının sonuçları ile ilgili bir önlem, yasakların sürüp gitmesinin "güvence"sidir.

Halkoylamasından sonra ülkemizdeki siyasal mücadelenin tarafları bizce daha da belirginleşmiştir. Çoğunluğa göre, yurttaşların siyasal yaşama özgürce katılmasının önündeki engeller kaldırılmalıdır. Diğer görüşe göreyse, 12 Eylül ile birlikte "kazanılan inisiyatif" sürüp gitmeli, azınlığın çoğunluk üzerindeki iktidarı her ne pahasına olursa olsun korunmalıdır.

Demokrasiden yana olanlar halkın iradesinin önüne çıkartılan engelleri birer birer temizleme uğraşı verirken, siyasal iktidar yeni yeni engeller bulup çıkartma ve bugünkü rejimi demokrasi görünümü altında her ne pahasına olursa olsun sürdürme uğraşındadır. Bu süreç "gel-git"lerle dolu olan, ama son halkoylamasında da görüldüğü gibi, her defasında demokratik rejim yanlılarının ağır basmayı başardığı bir süreçtir. Dolayısıyla demokratik rejim için verilen mücadeleyi tek bir hamlede başarıya ulaştıracak bir süreç olarak görmemek gerekiyor.

Önümüzdeki erken seçim demokrasi mücadelesinin ne başlangıcı ne de bitiş noktasıdır: Erken seçimler, parlamenter demokrasiden yana olan muhalefet güçlerinin aynı hedefe, bugünkü siyasal iktidara yükledikleri oranda kalıcı başarılar elde edebileceği bir alan, değerli bir fırsat olarak kabul edilmelidir. Muhalefet güçleri arasındaki tartışma ise, ulusal iradenin eksiksiz bir biçimde tecelli etmesi için asgari ortaklıklarda buluşmak amacıyla yürütülen bir tartışma olmak zorundadır. Muhalefet güçleri ancak asgari birlik noktalarını oluşturabildiği, güçlerini birleştirebildiği ve aynı hedefe vurabildiği durumda azınlığın baskısını kırabilecektir. Siyasal iktidarın aralıksız kullandığı "inisiyatif" e karşın, erken seçimlerde bu olanak vardır.

Farklı kalkış noktalarından hareket ediyor olsa da, farklı alanlarda bulunsa da, farklı mücadele biçimlerini esas alsın da, ırılı ufaklı her siyasal eğilimin, her mücadelenin ve her kişinin demokratik rejim mücadelesine olağanüstü katkısı vardır. Didar Şensoy'un onurlu mücadelesini hatırlayalım! İnsan hakları için kendi yaşamını veren, insanların siyasal görüşlerinden ötürü demir parmaklıklar ardında tutulmasına başkaldıran bu değerli insanın demokrasi mücadelesine katkısını kim yadsıyabilir? Demokratik bir rejimden yana olan herkes, bu aziz insanın anısını saygıyla paylaştığı, bu ve benzeri değerleri ortak bir değer haline getirmeyi başarabildiği zaman demokrasi mücadelesi çok, ama çok şey kazanacaktır. Böylesine ortak değerler varken demokrasinin zafarından kim kuşkuya düşebilir?

Sevgiyle... Dostlukla...

Şimdi Benim Yasaklarım!

Özcan Kesgeç

"Referandum" ile dayattıkları da özünde "demokrasiye hayır"ı halkımıza onaylatma oyunuydu.

"Demokrasiye evet" bu oyunu bozmada, bizim yasaklarımızın kalkması yolunda bir ilk adımı oluşturmuş ve demokrasi güçlerinin mücadele perspektiflerinde önemli ipuçları vermiştir.

"İlk adımın" demokrasi güçlerine kazandırdığı ivme ile mücadele amacımız daha da açık.

"Şimdi bizim yasaklarımızı!..."

6 Eylül "referandum"u sonrası bir dostlar meclisinde sohbet ediyorduk. Ağırlıklı konumuz "referandum" ile kalkan yasaklar üzerineydi. Dostlardan birisi bana doğru dönerek "hadi, hadi" dedi. "Senin de yasakların kalktı artık!"

Dostun sözünü ettiği yasak, bilineceği gibi, 1982 Anayasasının geçici 4. maddesi ile getirilen yasaklardı. Bu madde ile, 12 Eylül 1980'de parlamentoda görev yapan milletvekili ve senatörlere beş yıl süre ile, parti kurma, partilere üye ve yönetici olma yasağı getirilirken, AP, CHP, MSP, MHP, TİKP, TSİP, TİP ve SVP'nin merkez yöneticilerine de on yıl süre ile parti kurma, partilere üye ve yönetici olma, milletvekili seçilme yasağı getiriliyordu.

Ben de 12 Eylül 1980'e değin T.İ.P Merkez Yönetim Kurulu üyesi olduğum ve hakkımızda sıkıyönetim askeri mahkemelerinde T.C.K.'nun 141. maddesini ihlalden dava açıldığı için, 1982 Anayasasının bu geçici 4. maddesi kapsamında idim.

Yargılama sonunda hakkımızda, 5-12 yıl arasında değişen ağır hapis cezaları verilmiş, karar Askeri Yargıtay'da da onanmıştı. Payıma da T.C.K.'nun 141. maddesini ihlalden 8 yıl ağır hapis cezası düşmüş, bunu da çekerek, 1985 yılı Ekim ayı sonunda hapisten çıkmıştım. Ayrıca DİSK Yönetim Kurulu üyesi olarak da T.C.K.'nun 141/1 maddelerinden hakkımda davalar açılmıştı.

Daha sonra bu davalar "DİSK Davası" olarak tek bir davada birleştirilmiş ve T.C.K. 141/1-6 maddeleri uyarınca 10 yılı aşkın ağır hapis cezaları ile sonuçlanmıştı. Ancak, daha önce başka davalardan T.C.K.'nun 141/1 ve 141/5 maddeleri uyarınca hüküm giymiş bulunan, aralarında benim de bulunduğum 29 sendikacının davaları tefrik edilmiş ve duruşmaları halen devam etmekteydi. 1982 Anayasasının geçici 4. maddesinin kaldırılması ile benim, "fiilen" hiçbir yasağım, 4. maddenin öngördüğü, -parti kurucusu olma, parti üye ve yöneticisi olma, milletvekili seçilme- yasaklarımdan hiçbirisi kalkmıyordu. Dosta bunları söyledim ve hemen ilave ettim: "Hemen ilk akla geliverenler olarak; 1982 Anayasası, Türk Ceza Yasası, Dernekler Yasası, Sendikalar Yasası, Basın Yasası, Pasaport Yasası, Siyasal Partiler Yasası, Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen

Kütükleri Hakkında Yasa, Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Yasası gibi toplam dokuz yasada temel yurttaşlık haklarımı ortadan kaldıran pekçok yasak var.

"T.C.K.'nun 20. maddesi uyarınca, seçme ve seçilme hakkım başta olmak üzere "bilcümle hukukî siyasiyeden" yoksunum. İster seçimle, ister atama ile gelinilsin, Devlet, Vilâyet, Belediye ve Köy teşkilâtları ile bunların denetiminde bulunan kurumların hiçbirinde memur olamam. Ömür boyu bu haklarım elimden alınmış durumda.

"1982 Anayasasının 76. maddesi değişmediği sürece, affa uğrasam bile milletvekili seçilme hakkım yok.

"2820 sayılı Siyasal Partiler Yasası'na göre; parti kurucusu, üyesi, yöneticisi olmam yasak. 298 sayılı yasa beni seçmen saymıyor. İl, İlçe, Seçim Kurulları'nda, Sandık Kurulları'nda görev yapmam mümkün değil. 5680 sayılı Basın Yasası'na göre, bir 'mevkutenin' -gazete, dergi, ajans v.s.- sahipliğini yapabilmem, bunlardan birisinde yazı işleri müdürü veya muhabir olarak çalışmam yine yasak. 5682 sayılı Pasaport Yasası uyarınca pasaport alma hakkım da yok. Toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleyemem. Düzenleyici olmak da bana yasak. 2821 sayılı Sendikalar Yasası, sendika kurucusu, üyesi, yöneticisi olma hakkımı da yok etmiş durumda. Dernekler Yasasına göre ise, dernek üyesi olmadığım gibi, affa uğrasam bile dernek kurucusu olabilmem yasak..." Soluklanmak için biran durup, "şimdi benim yasaklarım..." diye başlamıştım ki, bir başka dost sözümü keserek atıldı. "Dur hele bakalım" dedi. "Öyle bu yasakları sahiplenemezsin (!). Senin bu saydıkların bizim yasaklarımız. Bu yasaklar kapsamında binlerce kişi var. Binlerin yasağının seninkinden bir eksiği, 1982 Anayasasının geçici 4. maddesi ile konan yasaklarının olmayışı. O da söylediğin gibi eksik sayılmaz..."

Dostun söyledikleri doğrudu. Hatta biraz da eksikti. Bu yasaklar, salt soruşturma açılan, yargılanan, mahkûm olan binlere özgü değildi. Bu konuları hiç söz konusu olmamış, yargılanmamış, mahkûm olmamış, yüzbinler hatta milyonlar bu tür yasaklarla çevrili değil miydi? 1 Kasım'da yapılacak erken seçimde 2 milyon yurttaş oy kullanamıyarak, seçme hakkından yoksun olamayacak mıydı!

Yüzbinlerce öğretmen dernek kurma hakkından dahi yasalıydı.

Sendikal hak ve özgürlüklere konan yasaklar, düşünce ve onun ayrılmaz bir ögesi olan örgütlenme hakkına getirilen yasaklar milyonları yasaklı kılmıyor muydu?

ANAP'ta simgeleşen ve devamını bulan "12 Eylül" rejiminin, ana çerçevesini "yasaklar" oluşturmuyor muydu?

Kişisel gibi görünen yasaklar, genel yasakların tablosunu oluşturuyor, genel tablodan kişisel yasaklar çıkarak birbirini bütünüyor, "BİZİM YASAKLARIMIZI" oluşturuşuyordu.

"Referandum" ile dayattıkları da özünde "demokrasiye hayır"ı halkımıza onaylatma oyunuydu.

"Demokrasiye evet" bu oyunu bozmada, bizim yasaklarımızın kalkması yolunda bir ilk adımı oluşturmuş ve demokrasi güçlerinin mücadele perspektiflerinde önemli ipuçları vermiştir.

"İlk adımın" demokrasi güçlerine kazandırdığı ivme ile mücadele amacımız daha da açık.

"Şimdi bizim yasaklarımızı!..."

12 Eylül Rejimini 1990'lara Taşımak..

İlhan Selçuk

Bütün göstergeler Özal'ın 1980'lerde kurulan 12 Eylül rejimini 1990'ların ortasına taşıyabilmek için erken seçime başvurduğunu vurgulamaktadır.

Tasarım bunca açık seçik ortadayken Türkiye'nin soluna düşen görev nedir?

Çok yalın:

Özal'ın dış ve iç sermaye çevrelerince desteklenen projesini suya düşürmek için ne gerekiyorsa onu yapmak.

1987 yazında referandumla çalkalanan Türkiye sonbahar seçimle yaşamaktadır.

İlk bakışta bu siyasal takvimin gündemini yalnız başına Başbakan Turgut Özal'ın saptadığı görülmektedir. 12 Eylül'den sonra hem askeri yönetimin "olur"unu, hem Vaşington'un desteğini alarak güdümlü bir seçimle iktidara yerleşen ANAP liderinin gündemi saptaması güç bir iş değildir. Parlamento çoğunluğunu elinde

tutan iktidar partisinin başı, her türlü taktik, strateji ve zamanlamayı kullanabilir; yetkiler ve olanaklar elindedir; kişisel yönetimi benimsediğinden, ANAP'a da hakim olduğundan, siyasal takvimle istediği gibi oynayabilir. 12 Eylül'ün topluma giydirdiği cezaevi üniformasını topluma pek yakıştıran Özal, 1980'lerin rejimini 1990'lara taşıyabilmek için her şeyi göze almış bulunuyor.

★

Nezih Danyal

Olayın bir yanı budur. Ne var ki değişik bir açıdan bakıldığında ANAP iktidarının beş yıllık seçim dönemi dolmadan referanduma gitmek zorunda kalması ve erken seçim kararı almasında başka etkenler bulunduğu da gözlenebilir.

Her şeyden önce bu sürüklenişte bozulan ekonominin ve yükselen muhalefetin payını azımsamamak gerekir. 12 Eylül terörüyle sindirilen halkın üzerine serpilen ölü toprağı dağılmıştır. Uygulanan IMF şablonlu ekonomi politikasıyla ezilen kitlelerde devinim başlamıştır.

1979'da İran Şahının yıkılmasından sonra Türkiye'yi 12 Eylül askeri darbesiyle "güvence"ye alan Vaşington'un yeğlediği IMF şablonu, muhalefetini de birlikte getirmiştir. Bu sonuç, 12 Eylül askeri yönetiminin denetim ve gözetimi altında yapılan 1983 seçimleriyle oluşturulan parlamentonun "miadı"nın saptanan süreden önce dolmasına yol açmıştır.

★

Bilindiği gibi 12 Eylül takvimi'ne göre kurulan parlamentonun 1988'e kadar sürmesi gerekiyordu.

12 Eylül takvimi nedir?

Askeri yönetim 12 Eylül 1980'de on yıllık bir program yapmıştır. Bunun ilk üç yılı tam askeri yönetim, ikinci yedi yıllık süre güdümlü bir rejim altında geçecektir. Nitekim 1982'de anayasa referandumuyla birlikte Cumhurbaşkanlığı seçimi de gerçekleştirilmiş; 12 Eylül'ün Millî Güvenlik Konseyi Başkanı Kenan Evren Cumhurbaşkanı seçilmiştir. 1983'te militer sıkıdüzene altında genel seçimler yapılarak parlamento oluşturulmuştur. Millî Güvenlik Konseyi 1983 seçimlerinde işine gelen partilere yeşil ışık yakmış, işine gelmeyen partileri kapatmış, beğenmediği ya da tehlikeli bulduğu milletvekili adaylarını veto ederek parlamentoyu 12 Eylül rejimine bağlı bir yapıda kurmuştur.

12 Eylül takvimi büyük ölçüde işlemektedir.

Erken seçim kararı, bir yanıyla 12 Eylül rejiminin zorlanmasıdır, bir yanıyla zorlanan rejimin 1990'lara kadar uzatılması için yapılan bir projeyi içermektedir.

Bu parlamentonun süresi 1988'de Cumhurbaşkanı'nın görev süresi de 1989'de bitecekti. Bu yöntemle 12 Eylül rejimi, tam on yıl Türkiye'de geçerli kalacaktı.

Programın iflas ettiği söylenemez; 12 Eylül takvimi büyük ölçüde işlemektedir.

Erken seçim kararı, bir yanıyla 12 Eylül rejiminin zorlanmasıdır, bir yanıyla zorlanan rejimin 1990'lara kadar uzatılması için yapılan bir projeyi içermektedir.

★

Hesap şöyledir:

Ekonomi dar boğaza girmiştir, yeni bir önlem paketine gereksinme duyulmaktadır, muhalefet yükselmektedir, ANAP iktidarını tazelemek zamanıdır.

12 Eylül rejiminin bütün yasaları demokrasiyi geçersizleştirmiştir. Sendikalar hayat dizginlenmiştir. Muhalefet odakları susturulmuştur. İlerici kurumlar yıkılmıştır. Muhalefet partileri henüz kendilerini toparlayamamıştır. Sol, bölük pörçüktür, bütünleşmekten yoksundur. Para, televizyon yetki ve devlet mekanizmalarıyla birlikte belediyelerin büyük çoğunluğu iktidar partisinin elindedir. Televizyon bütün yurt düzeyine yaygınlaştırılmış en büyük propaganda aracıdır. İç ve dış sermaye çevreleri ANAP'ı desteklemektedir, 12 Eylül rejiminin ya da bir başka adıyla "vesayet demokrasisi"nin sürmesini istemektedirler. Bu ortamda sağın muhalefeti DYP'yi geriletmek, solun bölünmesi için DSP'yi desteklemek temel seçim stratejisidir. Seçim kanunu bütününüyle iktidar partisinin yurt düzeyindeki topoğrafyasına göre düzenlenirse, yüzde 32 oyla parlamentonun çoğunluğunu kazanmak yolu açıılır.

Dış görüntü de düzeltilir. Referandumla siyasal yasaklar kaldırıldıktan sonra, genel seçimlerin yapılması Batı Avrupa siyasetine Amerikan desteğini

de alarak daha çok yaklaşmak olanaklarını yaratır.

Plan başarıya ulaşırsa, 1987 genel seçimiyle parlamentonun çoğunluğunu eline alan iktidar partisi 1989'da Cumhurbaşkanlığı seçimini de yönlendirecektir. Bu durumda ya 82 Anayasasının ilgili maddesi değiştirilerek Kenan Evren'in yeniden seçilmesi sağlanır; ya da 12 Eylül rejiminin güvenirli bir kişiliği Çankaya'ya yerleştirilir. Hesabın söylentiye dönüşen bir yanı da Turgut Özal'ın 1989'da Cumhurbaşkanı olması, işi güvenceye bağlamasıdır.

12 Eylül rejimi böylece Meclis ve hükümette 1992'ye, Çankaya'da 1996'ya kadar sürecek, 2000 yılına belki yeni tasarımlar için temel hazırlayacaktır. Her türlü ilerici, demokratik, sol ve köktenci hareketlere karşı bütün devlet güçleri kullanılabilir, demokraside vesayet rejimi ABD'nin desteğiyle sürecektir.

★

Basra Körfezi'ndeki savaş Türkiye'yi ABD'nin gözünde önemli ülke, stratejik alan, kullanılması gereken yandaş nitelikleriyle daha da büyüttü.

Seçim görüntüsü altında 12 Eylül rejiminin 1992 yılına dek uzatılması, Vaşington'un işini kolaylaştıracaktır. Bu durumda IMF'nin de sadık bir yandaşı olan, dış sermaye odaklarının ekonomik siyasetlerini Türkiye'de benimseyen Özal'ın tasarımları elbette dış boyutunda çizgisine oturacak, her çeşit olanakla seçimi kazanması desteklenecektir.

Nitekim Vaşington-Ankara arasında geleceğe dönük bazı anlaşmaların varlığını haber veren ipuçları gazete-lerde bugünden yayınlanmaya başlamıştır.

★

Bütün göstergeler Özal'ın 1980'lerde kurulan 12 Eylül rejimini 1990'ların ortasına taşıyabilmek için erken seçime başvurduğunu vurgulamaktadır.

Tasarım bunca açık seçik ortadayken Türkiye'nin soluna düşen görev nedir?

Çok yalın:

Özal'ın dış ve iç sermaye çevrelerince desteklenen projesini suya düşürmek için ne gerekiyorsa onu yapmak.

Referandumdan Seçimlere Giderken

Sadun Aren

Demek oluyor ki, 6 Eylül referandumunu bazı kişilere, fiilen yapmakta oldukları siyaseti, hukuken de yapmak olanağı kazandırmanın dışında topluma hiçbir ek özgürlük getirmemiş, toplumu bunaltan asıl yasakların hiçbirini kaldırmamıştır.

Referandumu ve önümüzdeki seçimleri değerlendirebilmek için yakın geçmişi kısaca hatırlamak yararlı olacaktır: 1980 öncesinde Türkiye, kapitalist dünyanın yönetici çevrelerinin istedikleri türden istikrarlı ve tam denetim altında bir ülke konumunda değildi. Örneğin, bu çevrelerden bağımsız olarak Kıbrıs'a çıkarma yapılmış ve bu hareket tüm partiler tarafından da benimsenmişti. Ayrıca, demokratik hareketler, özellikle işçi sınıfı hareketi hızlı bir gelişme gösteriyordu. Diğer taraftan, İran'da şah rejiminin yıkılması ve Ortadoğu'daki bitmez tükenmez kargaşalıklar, Türkiye'nin Batılılar açısından önemini artırıyordu.

Kıbrıs hareketinden sonra Türkiye'ye uygulanmaya başlanmış olan önce silah, sonra arkasından kredi ambargosu -petrol fiyatlarındaki büyük artışlarla birlikte- ülkeyi ekonomik bakımdan köşeye sıkıştırmış ve 60 sente muhtaç bir duruma getirmişti. 24 Ocak Kararları bu koşullar altında ve ülkeye bir disiplin getirmek üzere alınmıştı. Bu kararların amacı, ülke ekonomisini sermayenin yararına olarak yeniden düzenlemektir. Bu düzenleme, işçi, memur ve küçük köylüler gibi emekçi sınıf ve tabakaların geçim düzeylerinin (gerçek gelirlerinin) düşürülmesini gerektirdiğinden, demokratik hak ve özgürlükler kısıtlanarak,

bunların sesleri susturulup eylemleri durdurulmadan gerçekleştirilemezdi. 12 Eylül askeri hareketiyle bu eksiklik de tamamlanmış ve 1982 Anayasası ve diğer yasalarla ülke emekçileri tam bir sıkı kapitalist rejime alınmıştı. 1983 seçimlerinden sonra da ANAP iktidarı bu rejimin devamı olmuştur.

Sosyalistlerin önümüzdeki seçimlerde kendilerine en yakın bir partiyi, yani sosyal demokrat partilerden birini desteklemeleri gerekeceği açıktır. Ama bu destek koşulsuz olmaz.

Ancak ne var ki, bu sıkı rejim, doğal olarak, toplumun karmaşık yapısı ile pek çok noktalarda çelişki halindedir. Bu çelişkilerin en az önemlisi, fakat ANAP iktidarını en çok rahatsız eden, düzenin yasal partilerinin eski yönetici kadrolarına Anayasanın geçici 4. maddesiyle konulmuş olan yasaklarıdır. Gerçekten, fikirler ya da politikalar değil, fakat kişiler üzerine konulmuş olan bu yasakların rejim bakımından artık hiçbir anlamı ve tehlikesi kalmamıştı. Üstelik bu yasaklı kişiler, başka adlar altında faaliyet göstermekte olan eski partilerinin fiilen yöneticiliklerini de yapmaktaydılar. İşte 6 Eylül referandumu bu sözde yasakların kaldırılıp kaldırılmaması için yapılmıştı.

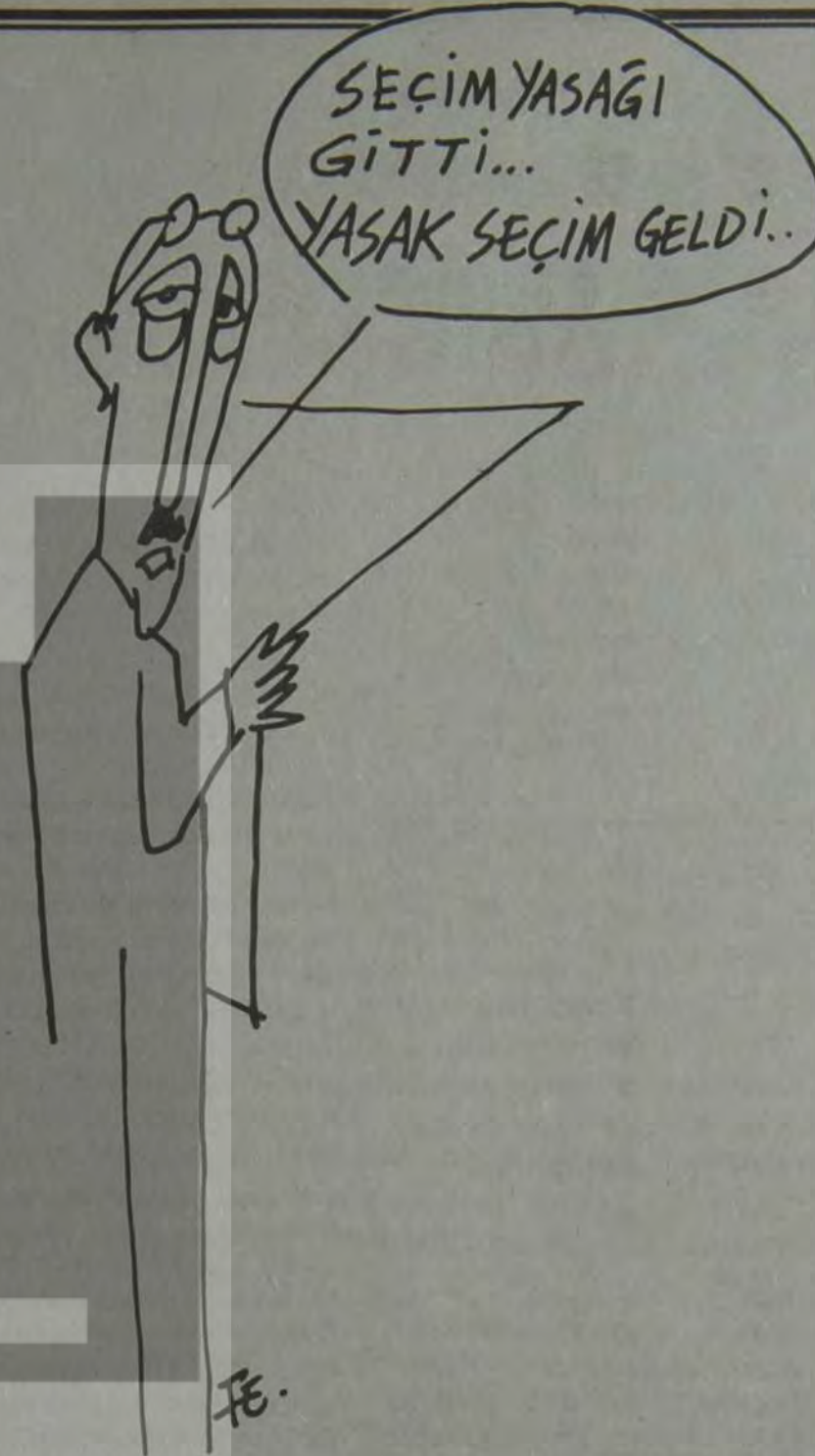
6 Eylül de çok küçük bir farkla söz konusu yasaklar kaldırılmış bulunmaktadı. Bunun üzerine Sayın Süleyman Demirel DYP'nin, Sayın Bülent Ecevit de DSP'nin başkanlıklarına getirilmişlerdir. Bu değişikliklerin söz konusu partilerin politikalarında da değişikliklere neden olmayacağı açıktır.

Çünkü, yukarıda da değinmiş olduğumuz gibi, bu partiler zaten kuruluşlarından beri fiilen bu kişiler tarafından yönetilmekteydiler.

Demek oluyor ki, 6 Eylül referandumunu bazı kişilere, fiilen yapmakta oldukları siyaseti, hukuken de yapmak olanağı kazandırmanın dışında topluma hiçbir ek özgürlük getirmemiş, toplumu bunaltan asıl yasakların hiçbirini kaldırmamıştır. Hiç kuşku yoktur ki, bu kişisel yasakların kaldırılması da iyi olmuştur. Bu konuda üzüntü duyulacak tek nokta "Evet" ve "Hayır" oyları arasındaki farkın çok küçük olmasıdır. Çünkü, doğal olan, bu gereksiz olmaktan da öte hukuk ilkelerine aykır referandumda halkımızın çok büyük bir çoğunlukla "Evet" oyu vermesiydi.

6 Eylül referandumundan sonra içte ve dıştaki egemen çevrelerin Türkiye'nin artık yasaksız bir ülke olduğu fikrini yaymak istediklerini görüyoruz. Oysa yukardan beri belirtmeye çalıştığımız gibi, bu referandumla yasakların en önemlisi kaldırılmış, ama, 12 Eylül rejiminin bekçileri durumunda olan yasakların hiçbirine dokunulmamıştır. 141, 142 ve 163 üncü maddelerle düşünce ve örgütlenme özgürlüklerine getirilmiş olan yasaklar devam etmektedir. Üstelik bu maddelerin içerikleri Anayasaya da aktarılmıştır. Sendikalar, dernekler, gösteri yürüyüşleri ve toplantılarla ilgili yasaklar devam etmektedir. 1402'likler üzerindeki yasaklar devam etmektedir. Din ve vicdan özgürlüğü üzerindeki yasak (mecburi din dersi) devam etmektedir. Büyük Millet Meclisi üzerindeki af çıkarma yasağı devam etmektedir. Bunlar emekçi halkımızı bunaltan yasakların sadece ilk aklı gelenleridir. Yoksa aslında yasaklar listesi çok uzundur. Bu yasaklar varken Türkiye'nin artık yasaksız bir ülke olduğunu söylemenin ne akla ne de insafa sığar bir tarafı olmadığı açıktır.

Feruh Doğan

Ama ne var ki, bu yargımız egemen sermaye çevreleri bakımından geçersizdir. Çünkü onların akıl ve insaf ölçüleri sermayenin çıkarları ile sınırlıdır. Bu çıkarlara ters düşen her şey, onlar açısından, akla ve insafa aykırıdır. Örneğin, sermaye çıkarlarına ters düşen fikirlere ifade özgürlüğü tanınması, ya da işçilere grev hakkı verilmesi, onlar açısından kendilerine yapılmış birer haksızlık ve akılsızlıktır. Bu nedenle onlar bunların yasaklanmasını bir haksızlık değil, tam tersine, sermayenin doğal bir savunma hakkı olarak görürler. Böyle olunca, sermayenin çıkarlarının savunucuları olan sağcı partilerden, yasakların kaldırılması şöyle dursun, bunların varlıklarını kabul etmeleri bile beklenemez. Yasakların kaldırılması, ancak bunlardan zarar gören emekçi halkın kendi gayret ve

savaşımı sonucu gerçekleştirilebilir.

Referandumdan hemen sonra ANAP iktidarı 1 Kasım'da erken seçim kararı almıştır. Seçime kadar olan süre, partilerin demokratik yöntemlerle aday belirlemelerine propaganda ve diğer hazırlıklarını yapmalarına yetmeyecek kadar kısadır. Ayrıca, seçim yasasında en büyük partiye ek avantaj sağlayan değişiklikler de yapılmıştır. Bunlar, ANAP'ın, seçimleri, iktidarın demokratik yollarla belirlenmesini sağlayan ciddi bir olay değil, fakat kendi iktidarının devamı için yerine getirilmesi gerekli basit bir formalite olarak gördüğünü ortaya koymaktadır.

Bu durumda, muhalefet partilerinin yapacakları en doğru hareket böyle bir seçimi boykot etmek olurdu. Böyle bir boykot karşısında ANAP'ın gerileyeceği ve daha ciddi bir seçime razı ola-

cağı muhakkaktı. Ancak bu yapılamamış ve seçimler bir oldu-bitti olarak karşımıza gelmiştir.

Herşeyden önce şunu vurgulamak gerekir ki, marksist sosyalist bir partinin de katılmadığı bir seçim özgür bir seçim sayılmaz. Özgür seçim, ancak halkın karşısına en sağdan en sola kadar tüm seçenekler (partiler) çıkabiliyorlarsa vardır. Ama bilindiği gibi, ülkemizde marksist parti kurulması yasaktır. Oysa işçi sınıfının çıkarlarının temsilcisi ve savunucusu olan böyle bir parti emekçi halkımız açısından son derece önemli bir seçenektir. Böyle bir partinin katılmadığı bir seçimin sakat olacağı, özgür bir seçim sayılamayacağı açıktır.

Bu duruma bakıp sosyalistlerin "mademki bizim partimiz yok, o halde bu seçimler bizi ilgilendirmez" biçiminde düşünceleri, elbette ki, doğru olmaz. Toplumun bir parçası oldukları için ülkedeki tüm gelişmeler ve olaylar sosyalistleri de ilgilendirir ve bunlar üzerinde bir taraf olarak, kendi doğrultularında etkili olmaya çalışırlar. Böyle yapmamak, sosyalist hareketi toplumun genel gidişinde bağımsız, sanki kendi başına bir hareketmiş gibi düşünmek yanlışlığına düşmek olur.

Böyle olunca, sosyalistlerin önümüzdeki seçimlerde kendilerine en yakın bir partiyi, yani sosyal demokrat partilerden birini desteklemeler gerekeceği açıktır. Ama bu destek koşulsuz olmaz. Bu koşul, desteklenecek sosyal demokrat partinin -elbette ki tüm sosyalist talepleri karşılama değil- fakat gerçekten demokrat bir tutum içinde olmasıdır. 141, 142 ve 163 üncü maddelerin kaldırılmasından, 12 Eylül'den sonra Anayasa ve diğer yasalarla demokratik hak ve özgürlüklere getirilmiş olan tüm kısıtlamaların ve YÖK'ün kaldırılmasından, 1402'liklerin uğradıkları haksızlıkların düzeltilmesinden yana olmak ve laiklik ve bağımsızlık ilkelere bağlılık bunun başlıca göstergeleridir. Ayrıca, partilerin merkez karar organlarının seçilecek milletvekili adaylarının nitelikleri de bu konuda bir ölçüde yol gösterici olabilir. Sosyalistlerden, bu ölçülere göre desteklemeye karar verecekleri sosyal demokrat partinin iktidar, ya da hiç değilse ana muhalefet olmasının, kendi hareketimizin yasallık kazanması bakımından büyük önem taşıdığını düşünerek, seçimlerde olabildiğince etkin bir çaba göstermelerini diliyorum. □

"Gözaltında" Demokrasi!

Dr. Erdal Atabek

Paneldeyiz. "Bilim ve Sanat" dergisinin yedinci yılı. Dergimiz bir panel düzenlemiş.

Türkiye'nin yedi yılı gözden geçirilecek. Ben de yedi yılda barış konusunu anlatmaya çalışacağım.

Solumda, Varlık Özmenek oturmuş, paneli yönetiyor. Sağımda, Halit Çelenk.

Salon ağzına kadar dolu. Kalabalık dışarıya taşmış. Bir susamışlık mı?

Birden gözüm, sağ tarafa ilişti. Bir kamera, paneli filme alıyor. Kameranın yanında da ses kaydeden teyp, çalışıyor. "Eh," diye düşündüm, "bir yedi yılın kutlaması, dergimiz videoya alıyor herhalde. Bir kopya istemeli mi?"

Varlık Özmenek'e döndüm, sordum, "dergi mi filme alıyor?" diye. Aklıma, belki bir ajans da alabilir diye gelmişti.

Sonradan sağlığıma çok güldüm ya. İşte, insanın duyması başka, başına gelmesi başka.

Varlık Özmenek, "polis" dedi, "polis alıyor".

Kısaca, net, sâkin. "Polis".

Polis toplantıyı filme alıyor. Polis toplantıyı banda alıyor. Bandı bilirim ya, filme almak yeni uygulama.

Birden gözümde sahne değişti. Bir an dalar gidersiniz ya, öyle bir şey.

Biz panelistlerin oturduğu kürsü, bir sanık sırası oldu. Kameranın gözü, savcının gözü oldu, söylediklerimiz suç delili.

Bir an, bir saniye, bir kaç saniye; yeniden panele döndüm...

Yeniden panele döndüm. Güney Gönenç'i, Halit Çelenk'i, Sadun Aren'i, Varlık Özmenek'i, Muzaffer İlhan Erdost'u, Özcan Kesgeç'i zevkle dinledim. Ben de düşündüklerimi söyledim. Panel bitti. İyi bir panel oldu diye düşündüm.

Sonra aklıma geldi. Arkadaşlara da söyledim. O toplantıda bir duygu içinde kaldım. Sanki kuşatılmış bir kentte gibiydik. Çevrede hazırlıklar vardı. Silahlar dolduruluyor, kılıçlar bileniyordu. Saldırı hazırlıkları olan gidiş gelişler vardı. Kameranın merceği, bir silâhın namlusu gibi parlıyordu.

İlk o zaman aklıma gelmişti. "Gözaltında demokrasi"-yi yaşıyorduk.

Bilincimin bütün katkılarıyla anladım, demokrasi bu değildi.

İşte, demokrasi, yasalara uygun işler yaptığın zaman tedirgin olmamaktı, huzursuz olmamaktı, kaygı duymamaktı.

Oysa, ben, işte bugün burada yapılan herşeyin yasalara uygun olduğunu biliyordum, hiçbir suçla ilgisi olmadığını biliyordum. Gene de, tedirgin oluyordum, huzursuz oluyordum, kaygı duyuyordum.

"Gözaltında demokrasi" buydu.

Benim bildiklerimi polis de biliyordu. Polis de, bugün burada yapılanların yasal olduğunu, hiç bir suç bulunmadığını biliyordu. Aksi olsaydı, işlem yapmaları gerekirdi.

Ama, günün birinde, kimbilir hangi 12'de, bütün bunların suç sayılmayacağından, iddianamelerin konusu olmayacağından emin olamıyordum.

İşte, demokrasi, bu kaygıyı duymamaktır.

Bu kaygıyı duyduğum zaman, yaşadığım rejim demokrasi değildi.

Demokrasi, suç işlemedikçe, gelecekte güven duymaktır.

Bense, suç işlemediğim halde, gelecekte güven duymuyordum.

Bir yandan da paneller yapılıyor, konuşmacılar konuşuyor, dinleyiciler dinliyordu. Yani, demokrasi vardı, öyle ya. Film kameralarının altında, teyp mikrofonlarının karşısında demokrasi vardı.

Bu, "gözaltında demokrasi"ydi.

Bursa'da başka bir paneldeydim. 19 Mayıs'ta SHP Bursa İl Örgütü tarafından düzenlenen "Gençlik ve Demokrasi" paneli.

19 Mayıs anlamlı bir tarih. Atatürk'ün Samsun'a çıktığı tarih. "Gençlik Bayramı." Bursa, anlamlı bir kent. Atatürk, ünlü Bursa nutkunu burda vermiş.

Bursa'ya bir gün önce gelmişiz. Mustafa Ekmekçi'yle birlikteyiz. O gün, gençleri polis tartaklamış, gözaltına almış. Olay, gençlerin tek tip öğrenci derneğine karşı çıkmalarından doğuyor. Gençler bir parkta oturuyorlar, polis de "toplaniyorlar" diye üstlerine gitmiş. Gençler, durumu anlatıyorlar, Ekmekçi Valiyle telefonla konuşuyor.

Ertesi gün, panelde, bir yanımda Cüneyt Canver, diğer yanımda panel yöneticisi, SHP Bursa örgütünden Avu-

kat Asude Hanım, onun da yanında Mustafa Ekmekçi oturuyoruz. Başka panelistler de var. Salon gençlerle dolu. Hava elektrikli. Gençler öfkeli. Gençler kırgın. Gençler tepkili. Arkadaşları tartaklanmış, arkadaşları gözaltında. Haksızlar mı? 19 Mayıs gençlerin bayramı değil miydi? Bursa nutku, Atatürk'ün değil miydi?

"Gözaltında demokrasi" diye düşündüm gene.

Dikili Kültür ve Sanat Festivalinde de öyle. Ben gide-medim. Okudum, sonra da dinledim. Polis filme alıyor. "Neden alıyorsun?" diye soruyorlar. "Arşiv için" diyor.

"1990'a arşiv yapıyoruz." Eğer bu okuduğum doğruysa, suçtur. 1990, yeni bir askeri hareketin tarihi olarak söyleniyor. Öyle yazıldı geçildi. Yazılıp geçilmemesi gerekirdi. Bu sözler, sadece, Dikili'de bulunanlara yönelik bir tehdit değildir. Ülkenin bütün demokratlarına, bütün yurttaşlarına yönelik bir tehdittir. Suçtur ve hesabının sorulması gerekir.

"Gözaltında demokrasi".

Gözaltında kültür, gözaltında sanat, gözaltında bilim, gözaltında gençlik.

24 Ocak Çelişkileri ve Seçenek Sorunu

Sinan Sönmez

Ekonomik gelişme ve demokratikleşmenin birbirinden kopuk olmaması, tam tersine birbirini tamamlaması nedeniyle ekonominin tam anlamıyla demokratikleştirilmesi gerekli gözükmektedir. Ancak ve ancak demokrasi mekanizmasının tam işlediği bir toplumda tekelci sermayeye karşı etkin bir politikanın uygulanması söz konusu olabilecektir. Bu bağlamda seçeneğin kısıtlanmasız demokratik sistem olduğu kuşku götürmez bir gerçek ve tercih olarak karışımıza çıkıyor. Bu yolun açılabilmesinin önkoşulu büyük sermayenin çeşitli "seçenek"lerine ve "serbest piyasa" fetişizmine karşı çıkmayla özdeşleşiyor.

24 Ocak 1980'den bu yana yaklaşık sekiz, 12 Eylül "harekatı"ndan ise yedi yıl geçti, ANAP ise dört yıldır yönetimde. ANAP yönetiminin uyguladığı iktisat politikalarının temeli 24 Ocak kararlarına dayanıyor. Bu tarihte yürürlüğe konulan kararların temel çerçevesinin ise 1978'de TUSİAD tarafından çizildiğini görüyoruz. TUSİAD'ın oluşturduğu çerçeve ise IMF'nin gelenekselleşmiş reçetelerine ve monetarist okulun görüşlerine dayanıyor. Türkiye'deki tekeli sermaye ile uluslararası finans merkezleri bütünleşerek karar alıyorlar.

GERÇEK NEDİR?

Tekelci sermayenin sorunlarını çözmek amacıyla yönelik kararlar dönemin başbakanı S. Demirel'e göre kısa erimlidir. Eylül 1980 veya en geç 1981 sonunda hedeflere ulaşılmıştır (Cumhuriyet, 13 Ekim 1986). Maliye Bakanı İ. Sezgin ise 24 Ocak kararlarının 12 Eylül'de "raydan çıktığını" ileri sürmektedir. (Milliyet, 25 Ocak 1987). DYP üst yönetiminden N. Kocayusufoğlu da "kararlar ilk 6 ay içinde meyvelerini vermeye başlamıştı. Nitekim 1980 yılında alınan kararlar ilk 6 ay içindeki meyvelerini verdikten sonraki etkilerini gelecek dö-

nemin üstünde de hissettirdiler. 1981 yılı sonundaki neticeler, bu kararların ekonomiyi istikrara kavuşturmadaki görevlerini yerine getirdiklerini ortaya koymaktadırlar" (Cumhuriyet, 26 Ocak 1986) değerlendirmesini yapmaktadır. Bu durumda belirtilen tarihlerden sonra alınan ve uygulanan kararlar nedir? Yukarıda alıntı yaptığımız dönemin siyasi sorumlularına göre daha sonra alınan kararlar 24 Ocak modelinden sapma göstermektedir. Burada ayrıntılarına girmeyeceğimiz açıklamalar ve tartışmalara göre iki sonuç çıkarabiliriz: Birincisi 24 Ocak kararlarının kısa erimde ekonomik sorunları çözdüğüne ilişkin savdır; ikincisi ise 24 Ocak ile 12 Eylül arasında bir bağlantının bulunmadığı görüşüdür. Öyle ki, S. Demirel, "24 Ocak kararları yoklukları kaldırmıştır. Türkiye mazot, ilaç, hammadde bulabilir hale gelmiştir. Belki müdahaleyi yapanlar kuyruklar, yokluklar, büyük sıkıntısı olan bir ülkede devlet idaresini yüklenmek istememişlerdir. Belki diyorum, bu ortadan kalkınca, müdahaleyi kolaylaştırmış olabilir. Yoksa yoklukların kalkması müdahale sebebi olmaz" yargısında bulunmaktadır. Ne var ki, eski başbakanın çelişkili olarak 24 Ocak kararları ile 12 Eylül "harekatı" arasında bağlantı

kurduğunu görüyoruz: "12 Eylül ekonomik meselelerin vehametinden şikayetçidir, şikayet ederek gelmiştir. Ama tedbir olarak da; alınmış olan kararların, yürütülen politikaların aynen hatta aynı kadrolarla yürütülmesinden başka bir tedbir yoktur" (Cumhuriyet, 13 Ekim 1986). Nitekim kararlar alındığı zaman başbakanlık müsteşarı olan T. Özal uygulanacak kararlarla Türkiye'nin iki veya üç yıl sonra sorunlarını çözeceğini savunuyor. 1983'de uygulanan politikaların değerlendirilmesini yapan Özal, "tam üç sene oldu. Düzlüğe de çıktık. Merak etmeyin memleketin rayından çıkan, laçkalaşan ekonomik hayatını yerli yerine oturtmak ancak bu şekilde gerçekleşebilir" (Erkekçe, Haziran 1983, s. 138) yargısında bulunuyor. Aynı açıklamada, ara hedef olarak belirtilen ödemeler dengesinin sağlanmasının 1982 sonlarında hemen hemen çözüme kavuştuğu, en geç 1983'de bu hedefe ulaşılacağı vurgulanıyor. 19 Aralık 1983'de başbakan tarafından okunan hükümet programında enflasyonun yüzde 10'un altına indirilmesinin gerekli olduğu ve bunun hedeflendiği, böylece gelir dağılımının iyileştirileceği belirtiliyor. Gene 1984'de "enflasyonun belini sıkı para politikası ve sağlam bütçe politikası ile kıracağız" değerlendirmesini yapan başbakan, "dış kredi kullanımında çok dikkatli olacaklarını" da vurguluyor (Cumhuriyet, 23,24 Nisan 1984). Ancak daha önce kısa erimde ekonomik sorunların çözüleceği belirtilirken, Nisan 1984'de Odalar Birliği'nde yaptığı konuşmada Özal "uygulanan politikaların on yıl sürdürülmesi Türkiye'nin dünyanın sayılı ülkeleri arasına girmesini sağlayacaktır" yargısında bulunuyor.

Yukarıdaki anlamlı alıntılar gerek 1980 Eylül'ünde yönetimden uzaklaştırılan, gerekse yönetimde kalan ve yeni takviyelerle desteklenen (siyasi) kadroların çelişkilerini ortaya koymaktadır.

ÇELİŞKİLERİN ÇÖZÜMÜ

Bu çelişkilerin özlü biçimde çözümü öncelikle gerçekçi saptamalar yaparak olanaklıdır:

— 24 Ocak kararları kısa erimli önlemler olarak düşünülemez.

— 24 Ocak kararları kaçınılmaz olarak otoriter bir düzenlemeyi ve rejimi gerektirmiştir.

— 24 Ocak kararları alındığı tarihten bu yana sürekli olarak yeni kararlarla desteklenmiştir.

— Tekelci sermayenin sorunları büyük kaynak aktarımına karşı çözülememiştir ve mevcut sağ yönetim veya "alternatif" sağ yönetimler yeni kararların alınmasını zorunlu kılmaktadır.

Bir kez 24 Ocak kararlarının öngördüğü ekonomik önlemlerin toplumdaki sınıf ve katmanlar açısından taraflı olduğu son derece açıktır. Özünde her iktisat politikasının taraflı olması kaçınılmazdır. Ancak "Batı" türü demokrasilerde iktidardaki siyasi gücün temsilcisi olduğu sınıf ve katmanların çıkarını gözeterek politikalar uygulamasının yanı sıra, kendini desteklemeyen tabakalara yönelik politikaları da yürürlüğe koyması kaçınılmaz gözükmektedir. Böyle bir uygulamaya tarihsel süreç içinde oluşmuş siyasi güç dengelerine doğrudan bağlıdır. Siyasal katılımın yoğun ve yaygın olması ölçüsünde emekçi kesimlerin tamamen dışlanabilmesi söz konusu olmamaktadır. Bu bağlamda iktisat politikalarının taraflılığı toplumdaki güç dengelerine göre değişmektedir. Türkiye'de yürürlüğe konulan 24 Ocak kararlarının, tekelci sermayenin yetmişli yıllarda yaşadığı ve ekonominin tümünün etkilendiği açmazların tekeli sermaye lehinde çözülmesi doğrultusunda alındığı görülmektedir. Bunalımın yoğunluğu, genişliği ve toplumdaki muhalif kesimlerin direnişi sermayenin kendi açısından "radikal" bir düzenlemeye gitmesini doğurmuştur. Yani 24 Ocak Kararları ve öngörülen model kısa erimli konjonktürel dalgalanmaları giderici bir "istikrar" programı olarak algılanmamalıdır. Nitekim ekonomik kararlar politik, sosyal ve eğitsel düzenlemeleri, gerekli kılmıştır. Bu düzenlemeler sürekliliğe sahip olup, özü itibarıyla demokratik hak ve özgürlüklere ve de sosyal devlet anlayışına karşı bir düzeni yerleştirmeye çalışan bir süreç olarak algılanmalıdır. Bu bağ-

lamda 24 Ocak kararları ve otoriter rejimin kurulması arasında kesintisiz bir bağlantı vardır. Otoriter rejimin oluşturulması ve yerleştirilmeye çalışılması sürecinde sürekli olarak kavramlar bilinçli olarak bulandırılmış, "serbest piyasa" fetişizmi yaratılmaya çalışılarak, Bunca kaynak aktarımı ve desteğe karşın sistemin işlemesindeki düzensizlik ve kronikleşen bunalım "istikrar" olarak gösterilmeye çalışılmıştır.

"İSTIKRAR" DAN ANLAŞILANI

24 Ocak sürecinde "istikrar"lı gelişmeler de kaydedilmiştir. Gelir dağılımının giderek bozulması, ücretli, emekli, küçük üretici, küçük çiftçi gibi düşük ve hatta orta gelir gruplarının satın alma gücünün azalması ivme kazandığı ölçüde istikrarlıdır! Buna karşın faiz ve rant gelirlerinin giderek artması ve küçük bir grubun elinde toplanması, ihracatçı ve ithalatçı büyük firmaların devlet desteğiyle büyük kazanç sağlaması istikrarı göstermektedir. Bankacılık kesimindeki bunalım, spekülasyonun artması, Türk lirasının sürekli değer yitirmesi, işsizlik boyutlarının genişlemesi, ödemeler dengesindeki açığın sürmesi, dış borcun yükselmesi, bütçenin giderek daha fazla açık vermesi, sosyal harcamaların azalması, enflasyonist baskının sürmesi, devletin tekeli sermayeye yeni olanaklar tanıyarak kaynak aktarması "istikrar"ı korumuştur. Ancak bu tür bir istikrar kavramını kullanırsak gelişmelerin "istikrar"lı olduğunu söyleyebiliriz. Gene hiç kuşkusuz demokratik katılım ve denetim sağlanmadığı sürece söz konusu "istikrar" büyük sermaye tarafından korunacaktır.

"İSTIKRAR" POLİTİKASININ DEĞERLENDİRİLMESİ

1980 sonrası politikalarının değerlendirilmesinde bir "muhasabe bilançosu" oluşturarak "artı" ve "eksi" puanlar verilmesi yanıltıcı hatta sorunu çarpıtıcı olacaktır. Değerlendirmede politikanın hangi katmanlara yönelik olduğunun ve özveriyi hangi katmanların yaptığının göz önünde bulundurulması gereklidir. Alınan her bir önlemin, uygulamanın toplumdaki sınıf ve katmanlar açısından değerlendirilmesi kaçınılmaz gözüküyor. Zıtlıkların doruk noktasına ulaştığı

Türkiye açısından bu tür değerlendirmeye özellikle gerekli. Tüm ekonomik önlemlerin uygulandığı zaman kesitinde emekçilerin grev yapamadıkları, özgürce sendikal örgütlenmeye geçemedikleri, kitleler üzerinde siyasi kısıtlamaların sürdüğü, hatta bu tür önlemlerle de yetinilmeyerek "sözleşmeli personel" gibi sendikal ve sosyal haklardan yoksun bir kesim yaratılmaya çalışıldığı dikkate alınarak ekonomik "operasyon"ların etkileri incelenmek zorundadır. Her bir karar ve uygulamanın gelir dağılımını ve kaynak aktarımını nasıl etkilediği, sermaye ile emek gelirlerini nasıl değiştirdiğini açıklamak, yani toplumdaki katmanlar açısından çözümleme yapmak gereklidir. Buna karşın teknik ayrıntılar üzerinde ısrar ederek eklektik "çözüm"ler önermek temel sorunsalı bir kenara bırakmaktan başka bir şey değildir. Bu bağlamda 1983 seçimlerinde "sivilleşme" adına mevcut siyasi yönetime destek verenlerin, demokratikleşmenin ancak bu tür bir "sivilleşme"yle olanaklı olabileceğini düşünenlerin aynı zamanda "piyasa ekonomisi"nin dayanılmaz çekiciliğine kapılırları hiç de şaşırtıcı gözüküyor! Yalnız yeni-liberalizmin büyümesine kapılıp yeni çözümler ürettiklerini sanan iktisatçılarımızın bilinçli veya "bilinçsiz" olarak karıştırdıkları, bulandırdıkları konu, devlet kapitalizmi olgusunu üretim araçlarının sosyalize edilmesiyle eşdeğer tutmak oluyor! Türkiye'de uygulanan devlet kapitalizmi sayesinde dolaylı ve dolaysız korunarak sermaye birikimini artıran, hızlandıran tekeli sermayenin "serbest piyasa" ekonomisi tutkusu ile "serbest piyasa" ekonomisini tek rasyonel seçenek gören "sol" eğilimli iktisatçılar bir noktada birleşebiliyorlar. Bunun çok yeni bir örneğini Cumhuriyet gazetesinde Osman Ulagay'ın satırlarında buluyoruz. Yazara göre Özal yönetimi Prof. Akat'ın "alternatif büyüme stratejisi"nde önerilen aşamaları sırasıyla gerçekleştirmeye başarsız oluyor. Ulagay'a göre "ancak Prof. Akat'ın ilk olarak yapılmasını önerdiği zorunlu tasarruf seferberliği en sona bırakıldığı ve dört yıl geciktirildiği için enflasyon başını alıp gitmiş, iç ve dış borçlar tırmamış bulunuyor" (Cumhuriyet, 13 Eylül 1987). Gelenekselleşmiş konjonktür politikaları böylece yeniden keşfedilirken, diğer yandan da Özal'ın alternatifini nereden bulduğunu ve neden

"başarısız" olduğunu öğreniyoruz!

ANLAŞILMAK İSTENMEYEN

Nedir anlaşılması bu denli güç gözüküyor? Yanıtı kapitalist sistemin mantığı, dinamiği ve yeni-liberal akımın modaya dönüştürdüğü "serbest piyasa" kavramının anlamı ve ideolojik içeriğidir. Sorunun çözümü kapitalist sistemde devletçilik politikasının özel kesime nasıl destek olduğunun ve sermaye birikimine katkısının ortaya çıkarılmasıyla kolaylaştırılabilir. Çok geleneksel bir örnek olmasına karşın anlamlılığı açısından KİT'lerin üstlenmiş olduğu işlevler örnek oluşturmaktadır. Üretim araçlarının sosyalle edilemediği süreçte, üretim araçlarının kamu mülkiyetinde olması sistemin mantığına ters düşmüyor; ancak, çelişkili bir biçimde sosyalleşme olgusunun gerçekleşmesine nesnel olarak yardımcı oluyor. Bu bağlamda KİT'lerin işlevleri tek boyuta indirgenemiyor. Ne var ki, "serbest piyasa"nın çeşitli çizgilerdeki savunucuları, bu olguları tek boyuta indirgeyerek sorunu çarpıtıyorlar. Sermaye grupları devlet müdahalesine karşı olduklarını belirtiyorlar; ancak, devlet müdahalesini arkalarına alıyorlar. Aslında birçok kez söylendi, yazıldı; "tam rekabet" piyasası yok, tekellerarası rekabet söz konusu. "Tam rekabet" piyasası bu tür bir piyasa. Ve sermayenin uluslararasılaştığı, Çok Uluslu Şirketlerin alabildiğine rekabet içine girdiği günümüz koşullarında devlet müdahaleciliği zorunlu oluyor. Buna somut bir örnek verebiliriz: 1978-1980 kesitinde ciro itibarıyla dünyadaki en büyük 500 işletmeden ki bunlar genelde çok ulusludur-47'sinin finansmanına ulusal devletler katılmaktadır. Yani çeşitli düzeylerde kamu katılımcılığı söz konusudur. Bunlardan 37'sinde en büyük pay sahibinin kamu olduğu gözlenmektedir. Söz konusu 500 işletmede kamunun payı yüzde olarak İngiltere'de 13, F. Almanya'da 17, Fransa'da 24, Türkiye'de 33, İsveç'te 36, İtalya ve İspanya'da 66, Avusturya, Avusturalya ve bazı az gelişmiş ülkelerde 100'dür. Yani Meksika, Brezilya, Hindistan, G. Kore gibi "yarı-sanayileşmiş" olarak da nitelendirilen ülkelerde büyük işletmelerin kamusal sermayeye sahip olduğu gözlenmektedir.⁽¹⁾

(1) P. Grou, La structure Financière du Capitalisme Multinational Presses de la Fondation Nationale des Sciences Politiques, Paris, 1983.

Bunca kaynak aktarımı ve desteğe karşın sistemin işlemedeki düzensizlik ve kronikleşen bunalım "istikrar" olarak gösterilmeye çalışılmıştır.

Kapitalist sistemin düzenlenmesinde temel araç veya anahtar devlet müdahaleciliği veya kamu kesimi olmaktadır. Serbest piyasanın ön plana çıkarılması sistemin karşılaştığı yapısal bozukluklar ve düzensizliklerin çözümünde gene bir araç olarak görülmelidir. Ancak bu araç sahip olduğu ideolojik içerikle sosyal devlet anlayışına karşı çıkmakta ve öngördüğü düzen çerçevesinde bir amaca dönüştürülmektedir. Yoksa sistem içinde devletçilik ve "tam rekabet" mutlak anlamda birbirinin karşıtı olmamaktadır. Ulaşmazlık değil uzlaşma vardır. Aynı sistem içerisinde her iki uygulama da gerçekleştirilmekte ve adem-i merkezîyetçi bir kaynak dağıtımını gerçekleştirdiği ileri sürülen serbest piyasa mekanizmasında devletin müdahalesi de, kaçınılmaz gözükmektedir. Bu nedenle "tam rekabet" piyasasına karşı çıkan tüm iktisatçıların "devletçi" olarak nitelendirilmesi sorunu tam anlamıyla çarpıtmak anlamına gelmektedir. Çünkü "tam rekabet" in alternatifi kuşkusuz tekelci kapitalizm veya tekelci devlet kapitalizmi çerçevesinde bir kamu müdahaleciliği değildir.

"SERBEST PİYASA" NIN HEDEFLERİ

1980'den bu yana uygulanan modelin ara ve nihai hedefleri ele alındığı zaman, hedeflerin ekonomi açısından "rasyonel", kitlelerin istemlerine yanıt verici nitelikte olduğu, modeli uygulayanlar tarafından ileri sürülüyor. Nasıl mı? Türkiye'nin dış ödemeler sorununun çözülmesi, bu bağlamda ihracatın özendirilmesi, enflasyonun aşağı çekilmesi ve yatırımların artırılarak ekonomik büyümenin sağlanması söz konusu ediliyor. Bu hedefleri yan yana veya alt alta koyduğunuz zaman "olumlu" bir izlenime sahip olabilirsiniz. Ancak daha önce

vurgulandığı üzere hedeflere yönelik politikalar tarafsız değildir. Şöyle ki, ihracata yönelme stratejisi doğrultusunda uygulanan talep kısıcılığı politikası, yandan tekelci sermayeye büyük kaynaklar aktarırken tüm yük düşük ve orta gelir grupları üzerine biniyor. Her bir uygulama sosyal politika, tarım politikası, vergi politikası, gelir dağılımı ve ücret politikasıyla desteğini tek elci sermayeye verirken, özellikle emekçi kesimleri ekonomik ve siyasi planlarda karşısına alıyor. Nitekim yukarıdaki modelin uygulanması için finansman sorununun çözümü büyük ölçüde dış ve de iç borca dayandırıldığı ölçüde emekçi kesimlerin ekonomik ve mali faturası kabarıyor. Bu bağlamda büyük sermayeye gerekli kaynak aktarımının yapılabilmesi için siyasi ve sosyal yaşama kısıtlamalar getiriliyor. Bu nedenle salt ödemeler dengesinin sağlanması ve ihracatın artırılması gibi her siyasi yönetimin ulaşmaya çaba göstereceği bir hedefi tek başına ele almak sakıncalıdır ve yetersizdir. Bu hedeflere ulaşmak için uygulanan tüm ekonomik, politik ve sosyal önlemler paketini bir bütün olarak ele alıp incelemek gerekli gözükmektedir. Kaldı ki, tüm düzenlemelere, tüm iç ve dış koşulların tek elci sermaye için "olumlu" olmasına karşın, sorunları kendi istemleri doğrultusunda çözememişlerdir. Bu tür bir "çözüm" arayışı doğrultusunda ise ülke ekonomisinin tahrip olması ve emekçi kesimlerin giderek yoksullaşması kaçınılmaz gözükmektedir.

DIŞ BORÇ ÖRNEĞİ

Modelin temel araçlarından olan dış borçlanmayı ele aldığımız zaman çelişkileri ve borç artışından emekçi kesimlerin nasıl etkilendiğini özlü olarak görebiliriz. Dış borç Türkiye'nin gündeminden hiç bir zaman çıkmıyor. 1980 öncesi sağ yönetimler "borç yığının kamçısıdır" özdeyişine sarılarak cömertçe borçlanarak Türkiye'yi "70 sente" muhtaç duruma getirmelerine karşın, mevcut sağ yönetimi borcu yüzde 100 artırmakla suçlanmaktadır. "Hızlı ekonomik büyüme" sloganı altında olumlu uluslararası ve ulusal ekonomik koşullara dayanarak sağlanan büyüme dışa bağımlı, entegre olmamış bir sanayi yapısı doğurduğu ve dış borçlanmaya sınır getirilmeyecek Döviz Çevrilebilir Mevduat gibi

Oğuz Gürel

son derece rizikolu ve yüksek faizli bir finansman kaynağına yönelerek ekonomik ve mali açmazlara düşüldüğü dikkate alınınca, eski sağ yönetimin sorumluluk payının da ne denli büyük olduğu ortaya çıkmaktadır. Oysa ortada bir gerçek var; ekonomik kararlara katılmayan emekçiler her iki dönemde de bu politikaların yüklerini omuzlamak durumunda kalıyorlar. Başbakan Özal da dış borçlanmaya sürekli olarak ayrıcalıklı bir yer veriyor. Gerek 12 Eylül sonrası, gerek yönetimden geçici olarak uzaklaştığı 1982 yılında uygulanan modelin finansmanının büyük ölçüde dış borçla karşılanacağını belirtiyor. Yakın bir tarihte başbakan muhalefet partilerine çatarak "veriyorlar ki borç alıyorum, ne karşıyorsunuz" diyerek borç almanın ne denli "kivanc verici" olduğunu vurguluyor. Giderek borç tutarı arttığına göre bunun toplumdaki sınıf ve katmanlar üzerindeki etkilerini nasıl açığa çıkarabiliriz? Dış borcun değişik biçimleri olmasına karşın, genelde ödemeler dengesinin sağlanmasında ve yatırım projelerinin finansmanında kullanıldığını söyleyebiliriz. Özellikle kısa vadeli borçların ödemeler dengesindeki cari işlemler açığını kapatmaya yönelik olduğunu vurgulamak gerekir. Borçlanılan miktarın ekonomik yaşama sokulması toplumdaki katmanlar üzerinde farklı etkilere sahip olmaktadır. Bir kez özellikle kısa vadeli borçların yüksek faizli ve geri ödeme sürelerinin kısa olması önemli finansman güçlüklerinin ortaya çıkmasına yol açıyor ve yeni borç arayışına giriliyor. Aynı olgularla orta ve uzun

erimli borçlanmada da karşılaşılıyor. Giderek katlanan borçların geri ödemesi ise iç talebi kısıcılığı "kemer sıkma" politikalarının uygulanmasını gündeme getiriyor. Bu doğrultuda iç talep kısılacak, reel ücretler aşağı çekilecek, sosyal harcamalar ve üretken yatırımlar kısıllacaktır. Devlet bütçesinin dış borç ödeme stratejisi doğrultusunda oluşturulması sosyal ve yatırım harcamalarının önemli ölçüde reel olarak azaltılmasına yol açarken, borç taksitlerinin devlet bütçesi (transfer ödemeleri) içinde önemli bir yere sahip olması kaçınılmaz kılınıyor. Bu durumda reel ücretlerinin düşmesi nedeniyle daha fazla yoksullaşan düşük gelir grupları, aynı zamanda sağlık, eğitim gibi hizmetlere yönelik harcamaların kısılanması nedeniyle yetersiz ve niteliği düşmüş "kamusal hizmet"lerle yetinmek durumunda kalıyorlar. Devletin bu gibi alanlarda geri çekilmesi ülkenin geleceği üzerinde olumsuz etkilere neden olmanın yanı sıra, doğrudan düşük ve hatta orta gelir gruplarını etkilemektedir. Dış borçtan yararlanan kesimler ise tam tersi bir konuma sahip oluyor. Döviz Çevrilebilir Mevduat örneğinde görüldüğü üzere borç özel kuruluşlara yönelmiş, devlet bu kuruluşların TL'nin devalüasyonu durumunda "zarar" uğramaları için kur garantisi vermiştir. Yani borcun geri ödeneceği tarihte TL'nin değeri yabancı paralar karşısında daha düşük ise, aradaki farkı devlet ödemeyi taahhüt etmiştir. Aslında özel firmalara aktarılan bu kaynağı, artan para emisyonunun etkisiyle de hızla-

nan enflasyon nedeniyle ve vergi aracılığıyla düşük ve orta gelir grupları finanse etmiştir. Günümüzde mekanizmanın özünde değişen bir şey yoktur. Başta ihracatçı büyük tekeller olmak üzere büyük sermayenin dış finansmandan yararlanması, emekçi kesimlerin ise vergi ve enflasyon aracılığıyla dış borcu ödemesi söz konusudur. Nitekim burada ayrıntısına girmedikimiz fakat gerek **Bilim ve Sanat** gerekse diğer dergi ve gazetelerde yayımlanan makalelerdeki istatistiksel bulgular bu olguyu açık seçik ortaya koymaktadır.

SEÇENEK SORUNU

Uygulanan çok boyutlu modelin seçeneği tek elci sermayeye kaynak aktarım mekanizmalarında görece değişiklikler getiren fakat temel çerçevesini koruyan bir yaklaşım içinde aranmaz. Kaynak aktarımının teknik bir sorun olmayıp, sosyal ve siyasi boyutunun olduğu dikkate alındığı zaman seçeneğin dar teknik kalıplar ve denklemler çerçevesinde aranamayacağı gerçeği de ortaya çıkıyor. Bu durumda büyük sermayenin kendi sorunlarını çözme arayışında sürekli olarak kaldırıcı görevi üstlendirilen emekçi kesimlerin demokratik katılımı ekonomiye yön verebileceği bir seçenek arayışına girmesi gerekli gözüküyor. Bu süreçte öncelikle gerek özel işletmelerde gerekse kamu işletmelerinde çalışanların ekonomik ve mali kararlara en alt birimden başlayarak en üst düzeye dek her aşamada demokratik biçimde katılmaları gerek mikro gerekse makro planlarda ekonomide verimliliğin artmasına, gelir dağılımında eşitsizliklerin törpülenmesine gidecek yolları açacaktır. Ekonomik gelişme ve demokratikleşmenin birbirinden kopuk olmaması tam tersine birbirini tamamlaması nedeniyle ekonominin tam anlamıyla demokratikleştirilmesi gerekli gözükmektedir. Ancak ve ancak demokrasi mekanizmasının tam işlediği bir toplumda tek elci sermayeye karşı etkin bir politikanın uygulanması söz konusu olabilecektir. Bu bağlamda seçeneğin kısıtlanmasız demokratik sistem olduğu kuşku götürmez bir gerçek ve tercih olarak karışımıza çıkıyor. Bu yolun açılabilmesinin önkoşulu büyük sermayenin çeşitli "seçenek"lerine ve "serbest piyasa" fetişizmine karşı çıkmayla özdeşleşiyor.

Özelleştirme'nin Ekonomi Politikası

Oğuz Oyan

Kamu ekonomisinin milli gelir içindeki payı gelişmiş ülkelerde mi daha yüksektir yoksa az gelişmiş ülkelerde mi? Az gelişmiş ülkeler yerine daha iyi bildiğimizi sandığımız bir ülkeyi, Türkiye'yi koyarak aynı soruyu tekrarlayabilirsiniz. İktisadi ve idari bilimler okuyan son sınıf üniversite öğrencilerinin, eğer daha önce böyle bir konuya ilgileri çekilmemişse-ki genelde böyledir- soruya % 90 oranında yanlış yanıt vereceklerinden emin olabilirsiniz.

Yeni sağ akımların eylem programlarının 1980'lerde gözde bir sloganı var: Özelleştirme. Uluslararası düzlemde etki alanı genişletilmek istenen, piyasa güçlerinin kaçınılmaz zaferini hızlandırması beklenen bir eğilim bu.

Özelleştirme hareketi esas itibarıyla gelişmiş kapitalist ülkelerin bazılarında, sermaye birikimi sürecinde ortaya çıkan konjonktürel tıkanmaları aşmak için başvurulan bir araç olmakla birlikte, yeni-sağ iktidarlarca ideolojik yükü ağır basan global bir harekete dönüştürülmek isteniyor. Bu nedenle gelişmekte olan ülkelere hararetle tavsiye ediliyor, hatta istikrar programlarının uluslararası mali denetleyicileri (IMF, Dünya Bankası) aracılığıyla bir anlamda dayatılıyor. Bu nedenle sosyalist ülkelerdeki ekonomik reform girişimleri, bu arada küçük özel girişimciliğe yeni alanlar açılması, ekonomik durum ve yapılarıdaki benzerliklere karşın, piyasa güçlerinin önlenemez yükselişi gibi pazarlanıyor. Bu nedenle özelleştirme hareketinin boyutları büyük ölçüde abartılıyor, bütün dünyayı saran ve kamu girişimciliğinin sonunu müjdeleyen bir olaymış gibi sunuluyor. Oysa özelleştirme bugün 9'u gelişmiş, aralarına Türkiye'yi de kattığımız 8 az gelişmiş ülkeyi ilgilendiriyor sadece; üstelik çok farklı ağırlıklarda olmak üzere. (Örneğin Türkiye henüz bu alanda ciddi adımlar atmış bile değil).

Olay yalnızca iktisadi alanda dev-

let girişimciliğine karşı olmakla da başlayıp bitmiyor. Kamu ekonomisinin her açıdan ağırlığının azaltılması yani kamu kesiminin doğrudan üretici faaliyetleri dışındaki harcamalarının da kısılması fikri işleniyor. Bunun sonucunda kamu müdahaleciliğinin geriyeceği özellikle de vergi yükünün azalacağı savunularak kamuoyunun aktif desteğine dayanılmak isteniyor. Üstelik yapısal farklılıklar ve kamu ekonomisinin farklı rol ve ağırlıkları dikkate alınmadan aynı görüşler az gelişmiş ülkelere pazarlanmak isteniyor.

KAMU KESİMİ VE KİT'LERİN EKONOMİDEKİ YERİ

Kamu ekonomisinin milli gelir içindeki payı gelişmiş ülkelerde mi daha yüksektir yoksa az gelişmiş ülkelerde mi? Az gelişmiş ülkeler yerine daha iyi bildiğimizi sandığımız bir ülkeyi, Türkiye'yi koyarak aynı soruyu tekrarlayabilirsiniz. İktisadi ve idari bilimler okuyan son sınıf üniversite öğrencilerinin, eğer daha önce böyle bir konuya ilgileri çekilmemişse-ki genelde böyledir- soruya % 90 oranında yanlış yanıt vereceklerinden emin olabilirsiniz. Doğru yanıt verenlerin önemli bir bölümünün de iki seçeneğe bir soruda (parmak kaldırarak görüş belirtme yönteminde) şanslarını aksi yönde denedikleri kuşkusuzdur. İktisadi bilimler öğrencilerinin, Türkiye gibi ülkelerde kamu kesiminin milli gelirde

daha büyük paya sahip olduğunu sanmalarının önemli bir nedeni elbette eğitim sisteminin çarpıklığıdır. Karşılaştırmalı ekonomik yapı incelemelerine yer vermeyen, dahası tekelci yapıların hakim olduğu gelişmiş kapitalist ülkeleri hala liberal ve rekabetçi diye tanımlayan, Türkiye gibi gelişmekte olan ülkeleri kamu kesiminin önemini göstermek için "karma ekonomi" diye niteleyen bir eğitim kadrosundan ve programından fazla bir şey beklemek mümkün değildir.

Gelişmiş kapitalist ülkelerde kamu harcamalarının milli gelire oranı bugün yaklaşık % 50 dolaylarındadır. Bu oran, İtalya, Danimarka, Hollanda, Belçika, İsveç gibi ülkelerde 1985'te % 56,4 ile % 63,3 arasında değişmekteydi. F. Almanya, İngiltere, Kanada, Fransa gibi ülkelerde ise aynı yıl % 44,2 ile % 49,3 arasındaydı. Daha düşük olmakla birlikte ABD'de de % 35,1 oranıyla milli gelirin üçte biri aşılmaktaydı. Türkiye'de ise, gene 1985'te, konsolide bütçe harcamalarının GSMH'ya oranı % 21,6'dan ibaretti. (İç ve dış borç anapara ödemeleri hariç tutulursa % 19,5). Kamu harcamalarını daha geniş tanımlama durumunda dahi milli gelirin ancak ¼'üne ulaşabileceği açıktır. Demek ki kamu ekonomisinin büyüklüğü Türkiye'de gelişmiş kapitalist ekonomilerdekine yarısı kadardır. İşin ilginç de aradaki bu büyük fark on yıl öncesinden daha önemlidir.

Uzun dönem eğilimleri göz önüne aldığımızda, kapitalist gelişme sürecinde kamu ekonomisinin genel ekonomiden daha hızlı bir büyüme temposuna girdiğini görüyoruz. Bu yüzyılın başında kamu harcamalarının milli gelire oranı % 10-15'ler düzeyini geçmeyen kapitalist ülkelerde, sözkonusu oran 1958'de ortak pazar ülkeleri ortalaması olarak % 32,6'yı bulmuştu. Bu oranın % 40'ları aşmıyacağı düşünülürken, 1975'te gene AET'de ortalama % 47'e çıkmış ve gelişmesini küçük artışlarla sürdürmüş-

tü. Oysa Türkiye için yukarıda verdiğimiz oran 1978'de % 28 düzeyinde iken 1985'te % 21,6'ya gerilemiştir. Benzer farklılıkları kamu gelirleri ve bilhassa vergi yükünün seyri açısından göstermek mümkündür.

Şimdi bazı sonuçlar çıkarmak istersek, kapitalist ekonominin varlığını sürdürdürebilmesi ve iktisadi bunalımları atlatabilmesi için kapitalist devletin varlığının ve gittikçe genişleyen müdahale ağına gerekliliğini öncelikle vurgulamak gerekir. İkinci olarak bu devletin tarafsız düzenleyici bir devlet olmadığı, birikim tarzında ortaya çıkan bunalımları tekeller lehine çözerek yeni ekonomik güç dengelemesine hem uyum sağladığı hem de bunları daha da geliştirdiği söylenmelidir. Batı ülkelerinde devletin ve büyük tekelin (bu arada çok uluslu şirketlerin bu yüzyılda eş anlı olarak palazlanmaları bir tesadüf değildir. Bu nedenle kapitalizmin bugünkü aşaması "tekelci devlet kapitalizmi" olarak nitelendirilmektedir.

Kamu ekonomisinin kapitalist gelişmeyle birlikte büyüyen boyutlarını değerlendirirken düşülmemesi gereken bir yanlış da kamunun doğrudan üretici faaliyetlerinin milli gelirin yarısına ulaştığı gibi bir faraziye. Kapitalist devlet, mal ve hizmet üretimini esas itibarıyla piyasaya sipariş vererek gerçekleştirmektedir. Ancak, kaynakların ekonomiye nasıl dağıtılacağını, hangi sektörlerin teşvik edileceğini belirlemek açısından ulusal üretimi ve tüketimi denetimi altında tutabilecek boyutlara erişmiştir.

Kamunun doğrudan üretici faaliyetleri de, ülkeden ülkeye farklı boyutlarda olmak üzere, vardır. Bunlar daha ziyade iktisadi alanda ticari esaslara göre faaliyet gösteren özerk bütçeli kamu iktisadi teşebbüsleri (KİT) eliyle yürütülmektedir. (Bazı katma bütçeli idareler ya da fonları aracılığıyla da yürütülebilir; bizde DSİ, Karayolları, Kamu Ortaklığı Fonu gibi). Bizde kamu sektörünü olduğundan daha fazla ön planda gösteren, hem KİT'lerin önemi, hem de, KİT'ler dahil, doğrudan kamu yatırımlarının toplam yatırımlar içindeki önemli payıdır. Bir fikir vermek için, Türkiye'de 1980'lerde toplam yatırımlar içinde kamu kesiminin payının % 60'lar düzeyinde dolaştığını belirtelim. Bu payın 1978'de % 49 ve 70 başlarında % 45 düzeyinde olduğunu belirtirsek, 1980'lerde kamu

kesimini daraltıcı ve özel sermayeyi özendirici politikaların uygulamada yürümediğini hatta tersine çalıştığını görürüz. Bunda en önemli etken, kamu yatırımlarında reel artışlardan ziyade, özel yatırımlardaki hızlı gerileme olmuştur. Buna ilerde tekrar döneceğiz.

Yatırımlar içindeki pay açısından değil de, KİT'lerin üretim değerinin toplam üretim (GSMH) içindeki payına bakarsak Türkiye'nin istisnai bir özellik göstermediğini tesbit ederiz. Örneğin İngiltere'de KİT'lerin GSMH içindeki payı 1962 ile 1979 arasında % 10 ile % 11,8 arasında değişmiş, 1975'ten itibaren de hep % 11'in üzerinde olmuştur. (1979: % 11,8). Türkiye'de KİT'lerin Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (GSYİH) içindeki payı da 1980, 1981 ve 1982'de % 11 olarak gerçekleşmiştir. Daha sonra ilerde değineceğimiz gibi, Türkiye'de KİT'lerin payı öznal niyetlerle çelişkili olarak artmaya başlamıştır.

KİT'LER VE ÖZELLEŞTİRME

İktisadi alanda doğrudan devlet girişimciliğinin gelişmiş kapitalist ülkelerde ortaya çıkışı, tek tek bakıldığında her ülkede özgün tarihsel koşulların ürünü olmakla birlikte, esas itibarıyla iki temel eksen etrafında açıklanabilir. Birincisi, sistemin tekelci devlet kapitalizmi evresinde sermayenin değer yitirmesi sürecinin (ortalama kâr oranlarının düşme eğilimi) yol açtığı bunalımın, kamusal fonların devreye sokulması ve bu arada doğrudan kamu girişimciliğinin geliştirilmesiyle hafifletilmesidir. Özel sermayenin özellikle tekelci sermayenin bölüşeceği kâr kütlesinin azalmamasına yardımcı olabilecek kamu müdahaleleri, a) kamu fonlarının bir bölümünün ortalama kâr oranının altında bir getiriye razı olarak büyük sermaye gerektiren (sermayenin organik bileşimi yüksek) alanlara yatırılması; b) özel firmalar için önemli dış yararlar sağlayan, pazar ölçeğini genişleten altyapı hizmetlerine (ulaştırma, haberleşme, enerji, araştırma, geliştirme, beledi hizmetler) ağırlık verilmesi; c) emek gücünün yeniden üretim maliyetlerini düşüren ve emek verimliliğini yükselten harcamalara giderek büyüyen kaynaklar aktarılması; özel girişimlerin dolaysız ya da dolaylı olarak kamu fonlarıyla finansmanı; d) sermayenin değer yitirmesini selektif

kılan ve tekelci sermaye birikimini kayıran pay senetli ortaklıkların (sermaye piyasasının) geliştirilmesi ve enflasyonist süreçlerin kullanılması olarak özetlenebilir.

Özelleştirmenin toplumsal refah ve toplumsal ilerleme açısından yaratacağı tehlikelerin bilincinde olarak bu uygulamaya karşı tavır almak gerekir.

Kapitalizmin daha erken aşamalarından devralınan kamu girişimciliği örnekleri de, bugünün koşullarına uydukları sürece aynı işlevler için kullanılmaktadır. Bu arada zor durumdaki özel şirketlerin devletleştirilmesiyle ortaya çıkan, son tahlilde bazı sermaye gruplarına rant aktarma işlevi gören KİT'leştirmeleri de hesaba katmak gerekir.

KİT'lerin ortaya çıkışında ikinci eksen, daha ziyade sol güçlerin veya sol iktidarların giriştiği ve özel tekelin gücünü kırmak, toplumsal refah için toplumsal mal ve hizmet üretimini artırmak, üretimde ve tüketimde demokratikleşmeyi geliştirmek, toplumsal, mülkiyeti yaygınlaştırmak, ekonomik gelişme programlarını desteklemek, ulusal çıkarlara aykırı faaliyette bulunan işletmeleri (özellikle II. Dünya Savaşı sonrasında) millileştirmek amaçları güden kamulaştırma hareketleridir. Kuruluş nedenleri farklı olsa da, bir süre sonra bu tür kamu işletmelerinin de büyük ölçüde ekonomik sistemin kendi mantığına göre çalışacakları, mevcut birikim tarzıyla uyumlu olacakları açıktır.

Bununla birlikte, sermaye birikiminde ortaya çıkan sorunları aşmak için kurulanlar da dahil olmak üzere tüm KİT sektörü, sermayenin bizzat kendisini inkâr anlamına gelme özelliği taşımaktadır. Çünkü, kamu sermayesi ile özel sermaye ortaklıkları bir yana, KİT'ler özel mülkiyetin sınırlarını belirtmektedir; dahası, bir toplumsal mülkiyetin taşıyıcısıdır ve radikal bir sol hareket elinde özel sermaye için potansiyel bir tehlike oluşturabilirler. Ayrıca, KİT'lerin kuruluşunu çe-

Oguz Gürel

KREDİLER

1986 yılında banka sistemindeki en önemli sayısal değişimlerin başında krediler gelmektedir. Kredilerin 1986 yılındaki artış oranı, mevduat artışının bir hayli üzerinde olduğundan, mevduatın krediye dönüşme oranı artmış bulunmaktadır. Kredi stokundaki artış % 70 dolaylarında olmuştur. Böylece kredilerde önemli bir nominal ve reel artışın meydana geldiği görülmektedir. Bir yıl önce ise kredilerdeki artış sadece % 28 dolayında olmuştur. 1986'daki bu gelişmenin etkilerini 1987 yılında görüyoruz. Parasal gelişmeye ek olarak ortaya çıkan kredi hacmindeki gelişme, 1987 yılında enflasyon hedeflerinin şimdilik en az iki misli sapsasına yol açmış bulunmaktadır. Kredi hacmindeki gelişme şüphesiz enflasyonist etkisi yanında büyüme eğilimleri de taşımaktadır. Nitekim kredi hacmindeki bu büyük artış, bankalar açısından kârlı bir yıla olanak sağlamıştır.

Mevduat bankalarının kredi hacmi ise anılan genel büyümenin de üzerinde olmuştur. 1985'te % 38'lik bir genişlemeye karşılık 1986'da artış oranı % 73 olmuştur. Hangi açıdan bakılırsa bakılsın, mevduat artış hızı ile uyumlu olmayan bir kredi genişlemesi ile yüzyüze gelmektedir. Bunun birkaç nedeni bulunuyor. İlk olarak, bir yıl önce (1985) herhangi bir artış göstermemiş olan Merkez Bankası Kredileri 1986'da % 40'lık bir genişleme göstermiş, bankalar daha yaygın kredi olanaklarına sahip olmuşlardır. İkinci olarak, mevduat karşılık oranları düşürülmüş ve bankaların elinde kullanabilecekleri daha büyük bir rezerv kalmıştır. Üçüncüsü, mevduat faizleri bir miktar düşerken, kredi faizleri nisbeten sabit kalmış ve para satmanın kâr marjı büyümüştür. Son olarak ise, henüz önemini ve olası etkilerini yeterince kavrayamadığımız dış kaynak kullanımındaki artış etken olmaktadır. Bilindiği gibi son yıllarda Türk Bankaları, yabancı banka ve finans kurumları ile doğrudan ve hızla gelişen ilişkiler kurmaktadırlar. Böylece

bankaların dış kaynaklı kredi olanakları da hızla artmıştır. 1986 yılında mevduat ve ticaret bankalarının toplam kredileri 10 trilyon TL'yi aşmış bulunmaktadır. Böylece mevduat ve ticaret bankalarının mevduattan kredi kullandırma oranları (kredi/mevduat oranı) döviz tevdiat hesapları da dahil edildikten sonra % 63.3 olmuştur. 1985 yılında oran % 58.2 idi.

VE KÂRLAR:

Bankaların eldeki serbest rezervlerini 1986 yılından bu yana daha aktif bir biçimde kullandıkları anlaşılmaktadır. Oysa 1982 sonrasında, bankaların kredi kullandırmakta titiz davrandıklarını gördük. Bunun bir nedeni de bugün "donuk" veya "batık" diye adlandırılan, tahsili hemen hemen olanaksız hale gelmiş olan alacaklardı. Ancak atıl tutulan fonların bankalara büyük maliyetler yüklediği de gözden kaçırılmamalı. Nitekim bankalar tümüyle dikkate alırsa, uzun süre atıl fon tutma lüksüne sahip olamadılar ve kredi hacmi yeniden genişledi. 1986 yılında kârların görece olarak daha yüksek olması genişlemeden kaynaklanmaktadır.

En az bunun kadar önemli bir diğer sebep ise mevduat ve kredi faizleri arasındaki farkın büyümesidir. 1986 yılında mevduat faizleri 3-4 puan düşerken, kredi faizleri nisbeten sabit kalmış ve kâr marjının büyümesine katkıda bulunmuştur. Kredi faizlerinin düşmemesi, kredilere yoğun bir talep olduğunu göstermektedir.

BANKA VE FİNANS KESİMİNDEKİ SON GELİŞMELER

Bankaların toplam kârı 1986 yılında da yarım trilyon TL'ye ulaşmıştır. Bu ise bir yıl önceye göre % 75'lik bir artış anlamına gelmektedir. Bir yıl önceki kâr artış oranı ise % 18 dolayında idi. 1986 yılının kâr artışını daha da önemli kılan unsur aynı yıl bankaların ayırmış oldukları karşılıklardır. Toplam karşılıklar 160 milyar TL dolayında gerçekleşmiştir. Bankalar 1986'da karşılık ayırmamış olsalardı, toplam kârları 650-700 milyar dolayında olacaktı. Kârın mutlak rakam olarak büyük ya da küçük olması bir yana, daha önceki yıllara kıyasla önemli bir gelişme olduğu kuşkusuzdur.

Açıklamalardan kolayca anlaşılabilir ki banka sistemindeki kârlar büyük ölçüde Merkez Bankası'nın aldığı merkezi kararlara bağlıdır. Kanuni karşılık oranlarının değiştirilmesi, kanuni karşılıklara verilen ya da verilmeyen faiz, mevduata verilebilecek taban-tavan faiz oranları, Merkez Bankası kredilerinin büyüklüğü gibi daha pek çok değişken, banka sisteminin bir bütün olarak kârlılığını belirleyici olmaktadır. Bu yüzden, bankaların kârlılığında çok, "izin verilmiş kârlar"dan bahsetmek daha uygundur.

Devlet özellikle 1986 yılından bu yana antienflasyonist politikadan vazgeçmiş, piyasadaki parasal sıkıntıyı ortadan kaldırma yolunu seçmiştir. Bu ekonomi açısından kızışma ve büyüme anlamına gelirken, bankalar açısından büyüyen kârlar demek olmuştur.

Öyle görünüyor ki devlet verdiği ile aldığını dengelemek kararındadır. 1987 yılında çıkarılan ve kamuoyunda "Şirket Kurtarma Yasası" olarak bilinen düzenleme, bankalara bazı yükler getirecektir. Bilindiği gibi, ekonomik güçlüğü düşen şirketlerin tasfiyesi ya da yeniden işlerlik kazandırılmasında, şirketi finansman yönünden desteklemiş olan bankaların, şirkete desteği sürdürmeleri; bunu yeğlemezlerse de borcun dondurularak konsolide edilmesi (zaman içine yayılması) öngörülmektedir. 1986 yılı kârları için banka sisteminin ödeyeceği (ödemekte olduğu) fiyat budur. Devlet kârlarına bir ölçüde izin verdiği bankalara, zorluk içindeki şirketlere destek olma yükümlülüğünü devretmiş bulunmaktadır.

Bunun bir de ilginç sonucu olabilir. Eğer bankalar bazı firmaları sırtlarsa, işlerin iyi gitmemesi durumunda bankalar şirketlere sahip olma durumunda kalabilirler. Bu iyi veya kötü olabilir. Bankaların eline sanayinin patronu olma olanağı geçmiştir. Kurtarma Yasası ile bankalar istemeden de olsa ekonominin en büyük patronu olmak üzeredir. Nitekim son aylarda şirket kurtarma işlemleri artmış ve yoğunluk kazanmış bulunmaktadır. Burada listeyi vermenin bir yararı yok. Birkaç yıl içinde uygulamanın önemli etkileri görülebilecektir. Bankalar açısından önemli olan nokta, 1987 sonrasında yüklerin artacağıdır.

Bir diğer önemli gelişme, son faiz düzenlemeleri ve buna bağlı bir dizi tedbirden oluşan pakettir. Şüphesiz

en önemli gelişme faizlerin serbest bırakılmasıdır. Burada da aşamalı bir uygulamaya geçilmiş bulunuyor. Serbest faiz şimdilik bir yıl ya da daha uzun vadeli mevduat için uygulanmaktadır. Rekabet kızgınlarsa, uygulama daha kısa vadeli mevduata da yansiyabilir. Üzerinden 1,5 aylık bir süre geçmiş olmasına rağmen bankalar, genellikle, faiz konusunda ağırbaşlı davranmışlardır. Başlangıçta bir kaç bankanın çıkışı dışında, bankalar bir faiz yarışını başlatmamışlardır. Hiç kuşku yok ki rakipler birbirlerini dikkatle izlemektedirler. Şimdilik "banker krizi" döneminin paniği yaşanmıyor. Anlaşıyor ki 1982-1983 deneyiminden bankacılar önemli dersler çıkarmışlar. "Bir müsibet bin nasihattan evlâdır" sözünü doğruladı bankacılar.

Şu anda önümüzde iki seçenek bulunuyor. Bunlardan ilki, faizlerin serbest bırakılmasından sonra bugüne kadar izlenmiş olan "soğukkanlı" politikanın sürdürülmesi. İkincisi ise, küçük bankalarla başlayabilecek olan gizli ya da açık bir faiz yarışının sürmesi.

Kasım seçimleri gibi yeni bir gelişme var. Kim kazanırsa kazansın, iktidarının ilk yılında ekonomik işleri sıkıya alacak. Ekonomi sıkıya alınınca ise bankaların şansı dönüyor. 1985 öncesi bunun en iyi örneği.

Böylesi bir durum, reklamcılara hünerlerini gösterme fırsatı verecektir. Bankalar piyasadaki konumlarına göre, üstün olduklarını düşündükleri özellikleri vurgulayıp satmağa çalışacaklardır. Büyük bankalar prestij, büyüklük ve güven unsurunu öne çıkarırken (en güzel örnek, İş Bankası'nın İzmir İktisat Kongresi'ni konu eden son reklam filmi) küçükler, dış ticarete uzmanlık, işlem hızı, kredi kartları gibi hizmet türlerine ağırlık vereceklerdir. Bu ise, faizlerin Merkez Bankası tarafından belirlendiği dönemdeki durumun benzeridir. "Artan dozda eskinin devamı" diyebiliriz buna.

Gündemde "faiz" yarışının canlanması bulunuyor. Nitekim bazı küçük

bankalar ve devlet bankaları faizleri % 56'ya kadar tırmandırdılar. 1987 yılının ilk yarısında mevduat hacminin daraldığını gözliyoruz. Mevduat artış hızı, hesaplanan enflasyon hızının arkasında kalmıştır. Başlarken anılan güçlüklerin belirtileri olarak yorumlamak gerekir bu daralmayı. Mevduat kaçı, çoğunlukla faize duyarlı olduğundan, getiri marjı daralırsa, diğer tasarruf biçimlerine kanallıze olmaktadır. Üstelik son 3-4 yıldır, TL mevduata güçlü bir alternatif var. Döviz tevdiat hesapları. Bunu daha önce irdeledik. Yinelemekte yarar var. Bu mevduatın hızlı artışına bakılınca Türk halkının TL'den hızla kaçtığını görüyoruz. Enflasyonun yeniden hızlandığı bu yılda, TL'den kaçış daha da artacak. Bankalar ise Türk parası ihtiyacını karşılayabilmek için en azından olanı tutmak zorundalar. Faizlerin yükselmesi için en önemli gerekçe budur.

ÖZETLE:

1986 yılında bankalar daha önceki yıllara göre, iyi bir yıl geçirdiler. Bizim tahminimize göre 1986, sadece öncesine göre değil, sonrasına göre de iyi bir yıl olacak. En az 1989'a kadar bu konjonktür sürer. Şimdi ise, Kasım seçimleri gibi yeni bir gelişme var. Bunun anlamı hemen herkese açık. Kim kazanırsa kazansın, iktidarının ilk yılında ekonomik işleri sıkıya alacak. Ekonomi sıkıya alınınca ise bankaların şansı dönüyor. 1985 öncesi bunun en iyi örneği.

1986'da mevduat ve kredilerde reel artışlar oldu. Krediler çok daha hızlı büyüdüler. Daha önceki yıllarda, kredilerin geri dönmeme riskini daha büyük gören bankalar, fonları titizlikle dağıttılar ve atıl para tutmanın maliyetlerine katlandılar. Kredilerdeki hızlı artışla 1986, bu dönemin geçilmiş olduğunu simgeliyor.

Faizlerdeki olumlu marj ve kredilerdeki genişleme, 1986 yılında yarım trilyonluk kâr getirdi. Devletin izin verdiği bu kârlar için bankalar 1987'den başlayarak bir fide ödemek durumundalar. Bankalar ya zorda olan şirketlerin hissedarları olacaklar ya da alacakları faizsiz olarak dondurulacak. Yani al gülüm, ver gülüm.

Döviz tevdiat hesapları ise yeni farkına varılan bir yeni yol ayrımı. Türk parası piyasadan kovuluyor. Elimiz dövize hiç değmediğinden ben de buna çok üzülüyorum.

Ege'nin Barış Denizi Olabilmesi İçin...

Baskın Oran

Geçen sayımızda, Yunan-Türk Dostluk Derneği Kurucu üyesi Yorgo Papapetro'nun "Ege... Barış Denizi" başlıklı bir yazısına yer vermiş ve sunuşumuzda, Türk-Yunan sorunlarının adil ve kalıcı bir çözüme ulaştırılabilmesinde her iki tarafın iyi niyetli insanların dostluk dernekleri çerçevesinde başlattıkları diyaloga önem verdiğimiz vurgulamıştık. Sayın Papapetro'nun yazısının bu diyalogta, küçük de olsa, bir adım olacağına ilişkin inancımızı belirtirken yazıyı herhangi bir yorumda bulunmaksızın okuyucularımıza aktardığımız işaret etmiştik. Bu kez Türk-Yunan Dostluk Derneği Kurucu Üyesi Baskın Oran'ın, Papapetro'nun yaklaşımı üstüne yazdığı yazıyı yayınlıyoruz; ve bir gün bir noktada buluşabilmeleri için, bu diyalog, B.S. sayfaları ile sınırlı kalmadan sürmelidir, diyoruz.

Nisan 84'te bir seminer için Atina'ya gitmiştim. Türk-Yunan ilişkileri üzerine tanınmış bir uzman olduğunu söyledikleri Selanik'li bir profesörü tanıştırdılar. Kısa boylu, tombulca, kır didon sakallı, konuşmayı seven yaşlıca bir zattı. O sırada yazmakta olduğum bir kitap için kendisiyle görüşmek büyük bir fırsat olacaktı. Oturup kahve söyledik. İlk öğrenmek istediğim, bu kadar birbirine benzeyen iki ulusun arasının nasıl düzelebileceği, bu konuda ne düşündüğüydü. Daha dün gibi gözümün önünde; kaşları birdenbire çatıldı: "Bak, genç arkadaşım," dedi. "İkinci Dünya Savaşında Almanlardan Ege adalarını istediniz. İstanbul'da Rum bırakmadınız. Kıbrıs'ı işgal ettiniz. Birçok insan kayıp. Mülteciler perişan oldular. Nasıl kalkıp düzelme istiyorsunuz?"

Ter bastığını hissettim. Acaba biz bu zatla daha önce başka bir yerde tanışıp kavga mı etmiştik; aklımdan ilk geçen bu oldu. Sonra, kendimi toparlayarak, savaşta herkesin biryerleri pazarlık konusu yaptığını, Kıbrıs'ta Samson darbesi diye birşey olduğunu, ama yapıcı bir konuşma olması için karşılıklı olarak ikimizin de tatsız anıları bir yana bırakıp milliyetlerimizi unutmamız gerektiğini, yoksa doğduğum kenti Yunanlılar bir zamanlar işgal etti diye benim de bir sürü laf

etmem gerekeceğini söyledim. "Hangi Yunan işgaliymiş o?" "Hani canım, 1919'da İzmir'in işgali" "1919'da Yunanlılar İzmir'i işgal falan etmediler!" Fena halde şaşırmıştım. Sordum: "Peki neydi o olay?"

"Savaşı kazanan Müttefiklerin verdikleri bir görevin yerine getirilmesi idi!"

Bu yanıt bana yetmişti. Selanik'te direktörlüğünü yaptığı uluslararası ilişkiler enstitüsünün kaç adet kitabı bulunduğunu, kendisinin hangi kitapları yazdığını sorarak lafı değiştirdiğimi anımsıyorum.

Mülkiye'den hocam Seha L. Meray rahmetli, bazı hocalardan şikayet ettiğimizde eğer söyleyecek söz bulamazsa, "Çocuklar," derdi, "bir hoca illâ ki nasıl olunması gerektiğini öğretmez; bazan da nasıl olunmaması gerektiğini öğretir." Profesör

Konstantopulos'la tanışmamızdan sonra Türk-Yunan ilişkilerindeki güvercinliğim daha da bir arttı. Kendimi bir an onun yerine koyup korkmuştum galiba. Bunun yararını da gördüm. Çünkü Yunanlı dostlarla, siz yumuşak girmezseniz, diyalog falan mümkün olmuyordu. Bu yaklaşım uluslararası ilişkilerde geçerli bir yöntem olmaya bilirdi ama, karşınızdakinin normal bir insan olması koşuluyla, bireysel ilişkilerde pekala verimliydi. Nitekim, za-

manla, Ankara'daki Yunan diplomatlarıyla çok sevecen diyaloglar kurdum. Zaten, sonradan Selanik'li profesörü de anlamak gerektiği kanısına vardım. Sözleri arasında şöyle birşey de söylemişti:

"Ablam kocasıyla birlikte Kuzey Kıbrıs'tan mülteci oldu. Yıllardır benim evimde kalıyorlar. Bir de onları besliyorum!"

Bununla birlikte, Konstantopulos olayından sonra, artık bende de bir abartma başlamış olacak ki, ne zaman bizim gazete ve dergilerde bir Yunanlının imzasını görsem, okumak için köşe bucak kaçır oldum. Birbirleriyle taban tabana zıt iki korkudan ötürü: Önce, "Siz şunu ettiniz, bunu yaptınız, şöyle tehdit ediyorsunuz..." plağını koyacak diye korkuyorum. İkincisi ise daha büyük bir korku: Teodorakis gibi benden daha güvercin biri çıkar da kıskanırım diye titriyorum!

Bu son paragrafı, **Bilim ve Sanat**'ın 1 Eylül Barış Günü temalı Eylül sayısını okuduktan sonra aslında "titriyordum" diye bitirmem gerekiyor. Türk-Yunan Dostluk Derneği kurucu üyesi, Türk dostu Yorgo Papapetro'nun "Ege, Barış Denizi" yazısı bütün korku düzen ve hiyerarşimi altüst etti, attı. Artık bundan sonra, bir Türk-Yunan Dostluk Derneği üyesi daha çıkar da, Ege'nin bir barış denizi olması konusunu işlerken ülkesinin Kıbrıs ve Ege'de ne kadar resmî tezi varsa dostluk kelimelerinin arasına döşer diye korkacağım en çok.

Papapetro dost, eminim, yazısını bu açıdan düşünmemiştir. Hepimiz doğduğumuz, toprağın çocuğuyuz. Yaşadığımız, soluduğumuz ortamdaki ozmomla içimize işleyen bazı şeyleri hiç sorgulamadan, çoğu zaman da sorgulamadığımız farkında olmadan söyleyip yazıyoruz. "Yunanistan bizimle niye bu kadar uğraşılıyor?" diye sorarken, kaçımız aklına getiriyor Varlık Vergisi faciasını, 6-7 Eylül barbarlığını, Kıbrıs'taki kanlı olaylara misilleme yapacağımız diye 12.000 Yunanlıyı 1964'te apartopar

Yunanistan'a gönderip mallarını dondurduğumuzu ve bu yüzden de, İstanbul'u İstanbul yapan Rumları birer-ikişer gitmek zorunda bıraktığımızı? Ama Yorgo Papapetro dosttan biraz daha titiz olmasını beklerdim. Çünkü, kendisi herhangi biri değil. Türkiye ve Yunanistan gibi kanlı-bıçaklı iki ülkenin "daha bile zor" olan öbür tarafında Türk-Yunan Dostluk Derneği üyesi. Üstelik, bu sıfatla, Türkiye'de saygınlığı olan bir dergide "Barış Denizi Ege" üzerine yazmak olanağını elde etmiş. Aynı imkanı ben Yunanistan'da bulsam ne mutlu olur ve yazdığımı ne kadar dikkat ederdim! Fazla birşey yapması gerekmezdi ki... Kimse kendisinden, benim birkaç satır yukarıda yaptığım simetliğini yapmasını, örneğin "Batı Trakya Türk azınlığının insan haklarını tanımlıyoruz biz de" demesini beklemezdi. Ama, Papapetro dost da kalıp, fırsat bu fırsat deyip, iki halk arasındaki benzerlikleri vurgulayacak veya okul kitaplarından iki tarafı karalayarak yerleri hemen çıkarmayı önercek yerde, Yunan resmî tezlerinin eksiksiz bir katalogunu yayınlamak zorunda değildi.

Aslında, insanı daha da üzen birşey var. Kıbrıs'ta Samson darbesi ile 1974 çıkartmasının aynı senaryonun iki parçası olduğunu ileri sürerken, Kıbrıs'ın "bağımsızlığının ve bağılantısızlığının" ortadan kaldırıldığını yazarken, Kıbrıs için yapılacak bir uluslararası konferansın Ada'yı ya-

bancı askerlerden arındırarak her iki cemaat için gerekli olan garantileri yeterince vereceğini söylerken, yani bütün bu klasik resmî Yunan tezlerini birer birer sıralarken iki **leitmotive**'i sürdürmeye büyük özen gösteriyor: Birincisi, "iki ülke halkları"nı ağızdan hiç düşürmüyor, ikincisi de, iki ülkenin çatışmasını hep NATO'ya buluyor. Doğrusu, bizde bu temaları işleyecek kafada olanlar pek resmî tez sözcülüğü yapmazlar Türk-Yunan ilişkilerinde. Bu yüzden, bu iki tema biraz fazla popülizm ve vülger anti-amerikanizm kokuyor ve "suret-i haktan gözükme" terimini çağrıştıran bir izlenim bırakıyor. Bütün bunlara bir dostluk yazısında ne gerek var ki?

Papapetro dost, arkasından Ege konusuna geçiyor. Yunanistan'ın bütün tezlerini içerdigi bilinen Deniz Hukuku Sözleşmesi'ni Türkiye'nin imzalamamış olmasını "ne yazık" diye niteledikten sonra, sorunların "sorumluluk duygusu içinde yapılacak bir diyalogla" çözülebileceğini söylüyor. Hah, resmî tezden uzaklaştı, derken, paragraf şöyle devam ediyor: "Dileylim ki, kıta sahanlığı sorununun Lahey Adalet Divanı tarafından ele alınması böyle bir diyalog için iyi bir başlangıç olsun".

Bir sonraki paragraf daha da ilginç. Adaların silahlandırılması konusuna geçiyor ve aynen şunu yazıyor: "Ege hava sahası ve Limni'nin silahlandırılması konusu, tamamıyla iki ülkenin de NATO üyesi olmalarından kaynaklan-

maktadır. İkisinden biri askerî kanattan ayrılrsa, sorun ortadan kalkardı". Ben burasını pek iyi algılayamadım. Ama, şurasını daha da az anladım: "NATO'dan çıkarlarsa, benzeri görülmemiş bir Türk-Yunan işbirliği dönemine girilir". Gerekçesi de şu: "İki ülke de sosyalist ülkelere karşı silahlanıyor ve bunu birbirlerine karşı tehdit oluşturdıklarını söyleyerek haklı göstermeye çalışıyor".

Benim bildiğim kadarıyla her iki ülke de açık açık sadece birbirlerine karşı silahlanmakta. Kimsenin bunu sakladığı da yok zaten. Üstelik, Yunanistan "Yeni Savunma Doktrini" ile tehlikenin "Kuzey" den değil, "Doğu"dan geldiğini taa 1984 sonunda resmen ilan bile etti. Bu kadar açık, gazete okuyucusunun bile bildiği olguları saptırmak niçin? Neden yapmış Papapetro dost böyle? Şimdi, Türkiye'de birisi kaleme sarılır da, "Al işte sana, dost dost dediğin Yunanistan'ın dostluk derneği üyesi!" derse, ne cevap vereceğiz? Papapetro dostun bizi bu duruma düşürmeye hakkı var mı? Gene birisi kalkar da "Siz objektif yaklaşımdan söz etmeye devam buyurun daha; sizinki bu durumda resmen saflık!" derse, nereden tutturacağız? Niçin bir klasik dostluk yazısına bu denli döşemek gereksinmesini hissetti ülkesinin resmî tezlerini Papapetro dost? Şimdi bir de, aman, Türk-Yunan Dostluk Derneği üyeleri yazı yazıverirse diye mi titreyeceğiz? □

"İyi Güzel Günlerde Buluşmak Üzere. Kardeşçe, Özlemle..."

Ataol Behramoğlu

Sevgili Varlık,

Bir Eylül sabahının güzelliğinde, "Bilim ve Sanat"ın Eylül sayısındaki birbirinden güzel yazıları okudum. İçimdeki iyi duygularla tüm bu yazılardaki insanca, iyi duygular kaynaştı, bütünleşti.

Senin Örsan'la ilgili çok duygulu, bilinçli güzel yazın (o sessiz okurları çok iyi tanırım); Erdal ağabeyin yazısı, dinazorlar!; referandumla, ülkenin geleceğiyle, ilgili tahliller; hepsi birbirinden güzeldi gerçekten. (Ve Mahmut ağabeyin mesajı, elbette)

Savaş-barış konuları (temaları) üstüne bir şiir dizisi üstünde çalışıyordum. Yirmiye yakın şiir, bir kenarda duruyordu. Derginizi okuduğum o güzel Eylül sabahının duygularıyla, bu şiirleri artık

yayınlamak istedim. Ekim'den başlayarak 'Adam Sanat' ve 'Düşün'ün her sayısında, beş ay süreyle birer şiir çıkacak. En sevdiklerimden iki tanesini (Bilim ve Sanat'a uygunluğunu da düşünerek) size gönderiyorum. Birlikte basılmaları (birbirlerini tamamlamaları bakımından) sanırım daha uygun olur.

Tüm arkadaşlara sevgi ve özlemle.

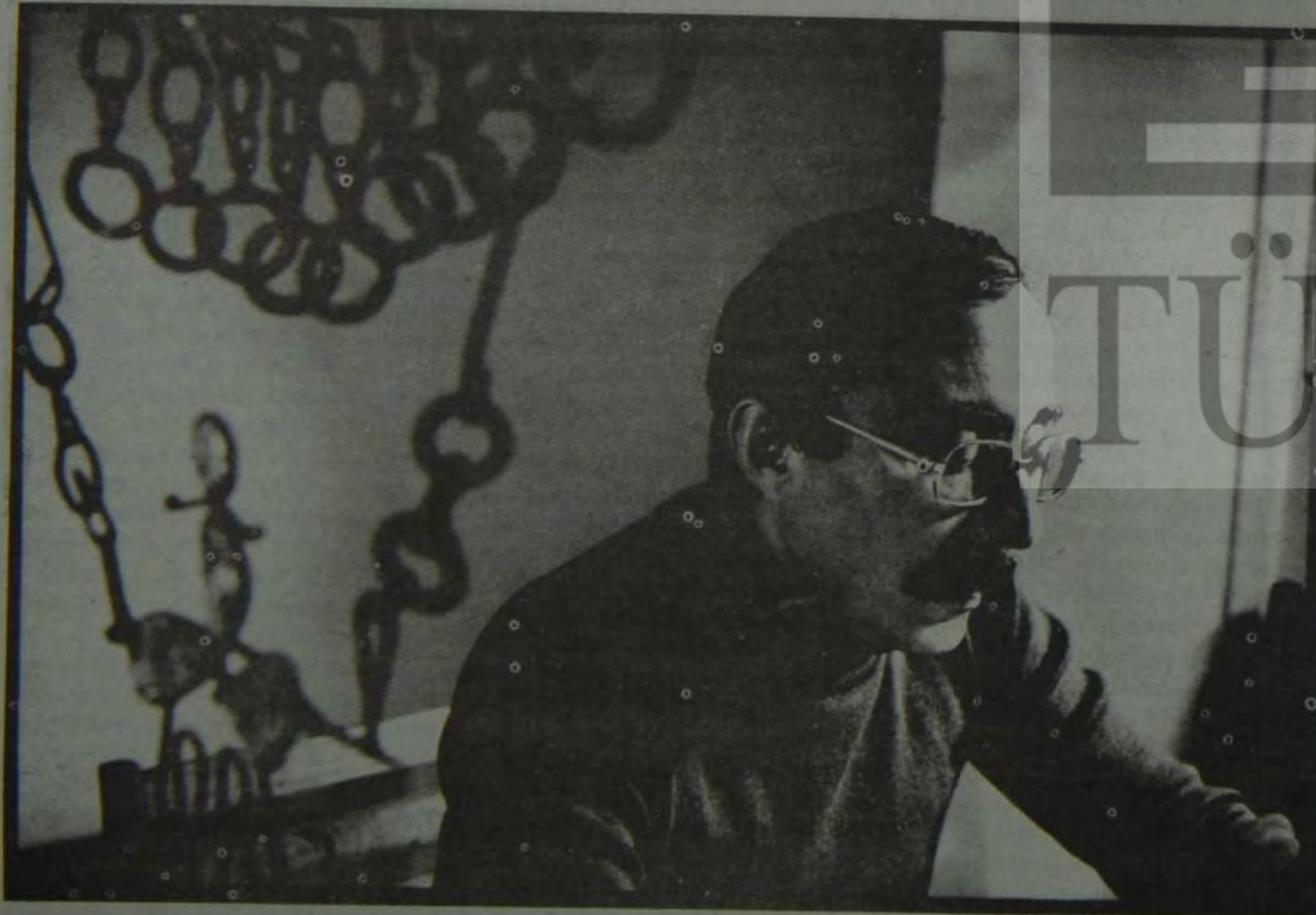
Paris'in güzü de güzeldir. Ama Ankara'nın güzü gözümde tütüyor. Serin, çelik mavimsi gök. Canlanan siyasal yaşam. Tartışmalar, tahminler.

Ve tabii, meyhaneler...

İyi, güzel günlerde buluşmak üzere.

Kardeşçe özlemle.

Ataol Behramoğlu
9.9.1987

SİLAH FABRİKASINDA ÇALIŞIYORDU

Silah fabrikasında çalışıyordu
Bunaltan sorularla yüreğinde
Terleyerek uyanıyordu
Boğuntu içinde

Kanlı çocuk yüzleri
Geçiyordu düşlerinden
Cesetler geçiyordu
Bombalanmış kentlerden

Bir an geldi bakamaz oldu
Eşe, dosta, arkadaşlara
Kaçtı kalabalıklardan
Sığındı ıssızlıklara

Yazdı içinden geldiğince
Zihnini kemiren düşünceleri
Ve bir gün iş saatinde
Çıkardı koynundan bildiri

Bir çılgının sesiyle
Okudu haykırarak:
"Arkadaş, yaptığın
Korkunç işi bırak

Çocuklar öldürülüyor
Ürettiğimiz silahlarla
Bir son vermeliyiz
Bu canavarlığa"

Fabrikada iş
Durdu bir an
Sirenler çaldı
Sesi duyulmaz oldu uğultudan

"Yaratan, üreten insanlar biz
Bir çıkarımız yok savaşmaktan
Vazgeçelim elbirliğiyle
Silah yapmaktan..."

Sürükleyip götürdüler
Bir daha haber çıkmadı ondan...
Kimi "kaçık" dedi ona..
Kimi "kahraman"...

BİLİM ADAMI

Atom çekirdeği
Üstünde çalışan
Bilim adamı
Düşündü bir an:

"Yaptığım iş
Neye yarayacak?
Onu kim
Nasıl kullanacak?"

"Senin işin
-Dedi içinden bir ses-
Sadece araştırmak
Gerisi seni ilgilendirmez..."

Bir başka ses
"Hayır" dedi,
"İnsan yaptığının
Neye yarayacağını bilmeli..."

Sesler kavgaya
Tutuştı bir ara
Kıyasıya
Kıran kırana...

Sonunda yorgun
Düştü bilgin
Baktı camdan
Dinlenmek için

Bir oğlan geçiyordu
Isık çalarak
Hinzır gözleri
Kıpır kıpırdak..

Bir işçi
Çalışıyordu kaldırımın
Ter damlaları
Alnında

Bir anne parkta
Bebeğini yürütüyordu
Bankta iki sevgili
Öpüşüyordu...

Bilim adamı
Duydu bir an
Kopukluğunu
Yaşamdan...

Ve şu duygu
Yükseldi içinde:
"Yaşamak gelir
Her şeyden önce..."

Yaşamın buyruğunda
Olmalıdır bilim
Yaptığının
Sonucunu düşünmeliyim...

Hem yaşam hem ölüm
Varsa sonunda
Saf tutmam gerek
Yaşamın yanında..."

"Türkiye'de İkinci Sınıf Demokrasi İstemiyoruz."

Yiğit Gülöksüz, Mehmet Dülger, İlhan Tekeli/Mahmut T. Öngören

17 Eylül'de Bilim ve Sanat'ta düzenlediğimiz bir panelde SHP'nin Genel Başkan Yardımcısı Sayın Yiğit Gülöksüz ile DYP'nin Genel Başkan Yardımcısı Sayın Mehmet Dülger bir araya geldiler. Bir bilim adamı olarak davet ettiğimiz Prof. Dr. Sayın İlhan Tekeli'nin de katıldığı ve genel olarak demokrasi meselesinin tartışıldığı paneli, söylenenlerin biçim ve özüne, konuşmacıların üslûplarına, kendilerine özgü deyiş ve kelimelerine dokunmadan, ama belli ölçüde kısaltarak yayınlıyoruz. Paneli, dergimiz adına Sorumlu Yazı İşleri Müdürümüz Sayın Mahmut T. Öngören yönetti.

Farklı görüşleri savunanların bir araya gelişini, demokrasinin yeniden inşası açısından olumlu bir adım sayıyor ve "Türkiye'de ikinci sınıf bir demokrasi" istemeyenlerin mutabakatlarının sürmesini diliyoruz. B.S.

□ Mahmut T. Öngören: Panelimize katıldığınız için, Bilim ve Sanat Dergisi adına sizlere teşekkür ediyoruz. SHP ve DYP'nin iki seçkin temsilcisinin, partilerinin görüşlerini aynı masada ifade etmelerinden dolayı çok mutluyuz. Tabi aramızda bir bilim adamının bulunmasından da aynı derecede mutluyuz.

Farklı görüşleri savunanların bir araya gelişini, demokrasinin yeniden inşası açısından olumladığımızı belirterek konumuza girelim: SHP ve DYP demokrat kamuoyunca "ANAP'a Hayır" da birleşen iki büyük parti olarak değerlendiriliyor, böyle algılanıyor. "ANAP'a Hayır", anladığımız kadarıyla, ANAP'ın uyguladığı ekonomi politikasına şu ya da bu ölçüde karşı olmanın yanında, ANAP'ın 12 Eylül'den devraldığı bugünkü siyasi rejimi, olduğu gibi, hatta daha da ağırlaştırarak sürdürme eğilimine karşılığı da ifade ediyor. Aslında bunlardan ikine karşı olmanın diğerine karşı olmayı gerektirdiğini sanıyoruz. Çünkü, açık olarak görülüyor ki, ANAP'ın bugün uyguladığı türden, halkın büyük çoğunluğunu geçim sıkıntısı al-

tında ezen bir ekonomi politikasının izlenebilmesi, ancak, demokrasinin egemen olmadığı bir toplumsal yapıda mümkündür. 12 Eylül bunun çarpıcı örneği; nitekim ANAP da sivil bir iktidar görünümünü altında iş başına geçtiği günden beri, demokrasiyi yeniden inşa etme noktasından elinden geldiğince uzak duruyor. ANAP, toplumsal muhalefetin kendisini ifade edebileceği kitlesel demokratik örgütlenmeler önüne set çekme çabaları bir yana, neredeyse, kendisi dışında hiçbir partinin temsil edilemeyeceği, ya da cılız, göstermelik bir muhalefetin var olabileceği bir "Meclis" oluşturma tertibinin içinde.

Biz, partilerinizin farklı nedenlerle, farklı ölçülerle de olsa Özal ekonomisine çeşitli eleştiriler getirdiğini biliyoruz. Bu noktada özellikle şu nu sormak istiyoruz: Partileriniz, uygulanmakta olan ekonomi politikası ile mevcut siyasi rejim arasında bir bütünsellik olduğuna, bunlar arasında kopmaz bağlar bulunduğuna ilişkin çözümlemelere katılıyor mu? Bu bağlamda "referandum" karar ve sonuçlarıyla "erken

seçim" kararını değerlendir misiniz? Önce sizden rica edelim, Sayın Gülöksüz.

□ Yiğit Gülöksüz: Uygulanmakta olan ekonomik politikalarla, siyasi rejimin ilişkisi açık. Bu konu 1980'den önce de açıkça görülüyordu. 24 Ocak kararları diye anılan istikrar tedbirlerinin ancak belirli bir siyasi rejim içinde uygulanabilir olduğu o zaman da söylenmişti. Nitekim bunun kanıtlarını daha sonra da sürekli olarak gördük. Buradaki temel bir öge; insan haklarının kısıtlanması meselesidir. Çünkü bu tedbirler dış borç ödemeye yönelik ve ekonomik krizi aşmada gerekli maliyetin, ücretli kesimlere yükletilmesini öngörüyordu. Kuşkusuz, krizin aşılması için ödenmesi gereken bir maliyet ve göğüslenmesi gereken fedakarlıklar vardı. Ancak bu fedakarlıkların değişik gelir gruplarına, güçleri oranında yüklenmesi doğru olurdu. Bu konuda seksen sonrası siyasi rejim açık bir tercih yapmıştır. Bu yükü tamamiyle alt gelir gruplarının; çiftçinin, işçinin sırtına yüklemiştir. Bunu yaparken bu kesimlerin örgütsüz olmalarına dayanmıştır.

Çiftçi kesimi bu konuda tamamen örgütsüzdür. Önemli örgütlenme düzeyi gösteren işçi kesimlerinin ise, yeni anayasa ile sendikal hakları önemli ölçüde sınırlandırılmış; yalnız sendikal hakları değil, sendikaları yoluyla siyasete ağırlıklarını koyma hakları da ortadan kaldırılmıştır. Dolayısıyla bu yöndeki ekonomik politikalarla siyasi rejimin ilişkileri üzerine yapılmakta olan bu tür çözümlemelere parti olarak katılıyoruz.

Şimdi dönüp dolaşip yine ekonomi ile siyasi rejim arasındaki ilişkiye geliyoruz. Ekonomide bugün 24 Ocak kararlarını almayı gerektiren duruma tekrar gelinmiştir. Bütçe açığı bir trilyon civarında, iç ve dış borçların sadece faizleri yine bir trilyonu ve karşılıksız para, emisyon miktarı da üç trilyon TL'yi aşmış durumda. Çok

övändükleri, güvindikleri hatta uğruna demokrasiyi de feda ettikleri "ekonomik başarı" gelip, saklanamaz bir biçimde bir çıkmaza dayanmış durumda. Erken seçim ve referandumla, dikatleri bu noktadan uzaklaştırmak, ekonomik başarısızlıkları halkın gözünden saklamak amaçlanmıştır. Eğer referandum istedikleri gibi bir sonuç verseydi, dolaylı yoldan güvenoyu aldıkları biçiminde yorumlanılabilecekti. Erken seçim kararı ve referandum ile, halkı gerçeklerden uzak tutmanın ötesinde her türlü cambazlıkla, eşit olmayan koşullarda, bir bas-kınla sonuca gitmek istenmiştir. Eşitliği ortadan kaldıran, bana sorarsanız Anayasaya aykırı, bir seçimle sonuca gitmek, huzuru sağlamak mümkün olmaz; bu, yeni huzursuzlukların kaynağı olur diye düşünüyorum.

□ Mehmet Dülger: Ben başka bir taraftan işe bakmak istiyorum. Türkiye, gerek siyasi rejimi gerek ekonomisi gerekse Yiğit Beyin de bahsettiği, kitlelerin teşkilatlanmaları ve haklarını müdafaa etmeleri, bu haklara sahip çıkmaları gibi hususlar açısından gerçekten çok geri durumda. Türkiye, çok partili döneme geçtiğinden bu yana demokrasi üç defa baltalanmıştır. Bu kesintilerin bedelini yeniden derlenme-toparlanma için kaybedilen zaman ve yeni siyasi heyetlerin kalitesi dola-

yısıyla ödedik. Halen de ödemekteyiz. Üçüncü kesintinin hem çok derin hem de tamiri güç meseleleri ortaya getirdiği görüşündeyim. Son kesintinin hayırlı bir tarafı da var. O da zannediyorum; askeri müdahalenin ilk defa, siyasetle meşgul olanları hedef almasıdır. Diğer iki hadise hükümete yönelikken üçüncüsü rejime dönük bir hadise oldu. Rejimin bütün müesseselerini hedef aldı. Müessese olarak ortada bırakılmış olanların da muhtevaları boşaltıldı; dekor olarak kaldı.

Bugün aslında sizin bize başlangıçta teşekkür etmeniz nezaketinizden tabii, ama yersiz... çok normal beraber olmamız. Bu kadar özlenen beraberlik; ayrı fikirler de olsa bunları bir masada ifade etme beraberliği çok önemli bir safha olarak gözüktü. Ben ilk askeri müdahaleye maruz kalmış bir ailenin çocuğuyum. Çok üzüntülerim var. Bunlardan bahsetmek istemiyorum. Ama, o zamanın düşünen kafaları bundan sevinç duymuşlardır. Sonra işler değişti ve 1980 hadisesine gelindiği zaman, çok önemli sorular soruldu. Askeri müdahale neyi çözüyordu? Hiçbir şey çözülmedi. Birincisi yapıldı; hiçbir şey olmadı. İkincisi yapıldı, ikincide de olmadı; üçüncüsü yapıldı. İsteklerini tatad edip de karşılaştırdığımız zaman, bakıyoruz

ki, mesela, Demokrat Parti iktidarını fevkalade otoriter bulan ve bunun için nefes alacak bir rejim getirme arzusunda bulunan askerler, 1980'de bu elbiseyi çok fazla bol bulup hemen, "aman daha sıkalım, daha merkezi olsun"u tercih ediyor. O zaman, birini niye yaptın? Öbürünü niye yaptın? Bu sorular açık olarak soruluyor; zannediyorum, bizi bu masa etrafında toplamakta da müessir oluyor.

Erbil Tuşalp'in Cumhuriyet'teki bir başlığını hayranlıkla hatırlıyorum; diyor ki, "Cumhuriyetin 60. yılında Türkiye'nin en yaşlı partisi bir yaşında". Bunu 83'te söylüyor. Halbuki Türkiye Cumhuriyeti'nin Cumhuriyetle yaşı partisi vardır. Ben o partiden değilim; ama, kapatılmasına hiçbir zaman taraftar olmadım. Bunlar utanç verici manzaralardır. En azından 20. asır bitmeden, bizim buna karşı birşeyler yapmamız; rejimi ve ekonomimizi çalışır hale getirmemiz lazımdır.

Özal iktidarı bir parantezdir. Bu parantezi kapatmak istiyoruz. Hem kitlelere çok yüksek fiyatla ödettiği ekonomi politikası hem de rejimin ruhu hakkındaki kayıtsızlığı, beceriksizliği üzerine büyük bir ağırlık veriyoruz. Özal rejimi 12 Eylül'ün bir uzantısıdır. Yani askeri elbiseden soyunmuş bir rejimdir. Esprisi hâlâ o şekilde devam ediyor. Demokrasi konusunda, hak

"Adil Temsil" Konusunda Partiler Ne Diyor?

Mahmut T. Öngören:
Farklı görüşleri
savunanların biraraya
gelişini demokrasinin
yeniden inşası
açısından olumluyoruz.

iyi bir şekilde işleminin soruna çözüm olucu sağlam bir mekanizma olduğunu düşünüyorum. Böylece ihtiyaç sahipleri tarafından bu ihtiyaçlar için önerilmiş programların denetimi mümkün ve uygun olacaktır. En iyi denetleyici o servisten yararlanandır. Devlet, gerçekten, parti yoluyla ve çeşitli yollarla halkın devleti haline getirilir ve halkın onun üzerindeki denetimi, normal kuralları, mekanizması ve kanalları içinde kurulabilirse bu sapmalar herhalde en aza indirilir. Tabii bu söylediklerim, partiler, yaratıcı bir değişime açık olmamalıdır, anlamına gelmiyor. Partilerin gelişmesi, modernleşmesi, yenileşmesi de yine parti içi denetim mekanizmasının işletilebilmesine bağlıdır.

□ **M. Dülger:** Partilerimizin vaatler konusunda içinde bulunduğu güçlü, Türkiye'nin geçiş halinde bulunmasından kaynaklanıyor. Türkiye pek çok geçiş sağlamak durumunda. Bunu mümkün olduğu kadar uzlaşma içerisinde, toplumda büyük çatışmalara meydan vermeden yapmak durumunda.

Kesintiler zaten ondan doğan anlaşmazlıklardan geliyor. Vaatlerin yapıldığı an ile icraata geçtiğimiz an içerisinde o kadar muazzam değişiklikler oluyor ki; tutarsızlıkların temelinde bunlar da var. Değişme hadisesini, hem sosyal bakımdan hem ekonomik bakımdan, ciddi ele almak lazım. Bu kadar süratli bir değişim içinde vaatleri de ona göre ve ölçülü yapmak lazım. Bu konuda Sayın Gülöksüz'e katılıyorum.

TRT meselesi fevkalade önemlidir. Bir arkadaşımız İngiltere'deki son seçim kampanyasını BBC'den banda almış. Diyor ki, "Orda değil parti, parti içi hizipler de söz aldı" Denetleme mekanizması böyle çalışmalı. Televizyon her toplumda demokrasiye hizmet etmiştir. Bizim ki, maalesef demokrasimizin yolunu kapamaya, fikirleri saptırmaya yaramıştır. Zannediyorum, temel mutabakat noktalarımızdan bir tanesi de TRT konusu olmalı. Umarım ki, Bilim ve Sanat, bir kere daha bizim partimizin başka temsilcilerini, biz olursak yine memnuniyetle geliriz, TRT ve enformasyon konusunu tartışmak üzere davet eder.

□ **M.T. Öngören:** Bu tartışma çok aydınlatıcı oldu. Sayın parti temsilcilerine ve Sayın İlhan Tekeli'ye Bilim ve Sanat Dergisi adına tekrar teşekkür ediyorum. □

muyorsa iktidarı elinden alırsın. Ama seçim dört beş senede bir oluyor ve bu da çok uzun bir süre. Bu arada denetimi ne sağlayacak? İki mekanizma var. Birisi, parti içi denetim mekanizmaları; diğeri ise basın, kamuoyu vs gibi, gelecekte iktidar yolunu kapatabilecek fikri oluşumlar.

Eğer parti, iktidara geçtikten sonra, demin dediğim gibi, koalisyon kurduğu bazıları değiştirme olanağına sahipse, seçim her zaman, onu, vaatlerini tutmaya zorlayacak mekanizma olmayabilir. Çünkü kendisini iktidara getiren koalisyonları değiştirerek iktidarda kalabilir.

Parti içi denetim de bence tam bir güvence sağlamıyor. Çünkü partili kadroların siyaset yapmadaki güdüler parti dışındaki seçmenden farklı. Partili, bir anlamda partinin genel ideoloji çizgisinden duyduğu tatmin dolayısıyla partiye geliyor; ama, onun ötesinde bir ikinci güdüsü var. Siyaset yaparak iktidarı da paylaşıyor. Kendisi milletvekili olmasa da onlarla devamlı ilişkili olarak iktidarı paylaşıyor. O zaman iktidar partisi program değiştirirse ve eğer bunun sonuçlarını içine yansıtabilirse yine de ideolojisini değiştirmekte bir esnekliğe sahip olabilir. Burada basın vb. kurumlar çok önemli. "Sen böyle

dedin, şimdi başka şey yapıyorsun"u hatırlatıp tutarlılık meselesini sürekli gündemde tutmakta en önemli unsur, çoğulcu seslerin geldiği bir basın ve bütün bir kamuoyudur. Tabii, Türkiye'de bugünkü basının ve TRT'nin oluşum biçimlerini ciddi olarak düşünmek gerek. İktidar TRT'yi doğrudan kontrol ediyor. Çok güçlü bir yayın organı bile TRT'nin yanında çok yüzeyde kalıyor. O açıdan, güvence konusunda, tarafsız bir TRT meselesi çok önem kazanıyor.

□ **Y. Gülöksüz:** Ben, bu konuda parti içi denetim mekanizmasına çok önem veriyorum. Basın ve kamuoyunun izlemesi de önemli. Fakat bunlar ancak indirekt yollarla etkileme olanağını veriyor. Halbuki parti içi denetlemede operasyonel kararlar alabiliriz ve bunları uygulayabiliriz.

Sayın Tekeli'nin söylediği meseleler doğru. Fakat artık belirli düşünümler var. Bu partiler kapatılsa bile, düşünce akımları kendi önünü, kendi mecrasını açıyor ve kendi vadisi içinde akmaya devam ediyor. Bunlar çok temel fikir akımları ve partiler de büyük ölçüde bunlara bağlı. O yüzden büyük sapmalar beklenemez. Aynı nedendir ki ben, parti pratiği açısından, parti içi denetim mekanizmasının çok

"Adil Temsil" konusunda partiler ne diyor? Seçim yasasında yapılan son değişiklikten sonra güncellik kazanan bir soru bu. Demokrasiyi yeniden kurma çabalarının önüne her fırsatta set çekme misyonunu yüklenmiş görünen ANAP'a karşı, muhalefet partileri, oyunun kurallarına göre oynanmasının ön şartı olan, "adil temsil" üzerinde bir görüş birliğine sahipler mi? ANAP'ın kendisi "adil temsil" konusunda ne düşünüyor? Bunları öğrenmek için bütün parti başkanlarından aşağıdaki soruları yanıtlamalarını diledik.

Bu sayımızda, dergimiz baskıya girmeden önce elimize ulaşan, ANAP ve RP Genel Başkanlarının yanıtlarını yayınlıyoruz. Diğer partilerin yanıtlarını önümüzdeki sayımızda yayınlayabilmeyi ümit ediyoruz.

SORULAR:

1- Türkiye'nin 40 yılı aşkın çok partili yaşam deneyiminde belirli bir "adil temsili" sağlayan seçim siste-

mi anlayışına ulaşıldığı söylenebilir. Bu çerçevede içinde son seçim sistemindeki değişiklikleri nasıl değerlendiriyorsunuz?

2(*)- Yapılan hesaplara göre önümüzdeki seçimde % 35 oy oranına ulaşacak bir partinin parlamentoda % 60'ı aşan bir sandalye sayısına sahip olacağı anlaşıyor. Bu durumda "nisbi temsil" ilkesinin geçerli olduğunu düşünüyor musunuz?

3- Geçtiğimiz 6 Kasım 1983 seçimleriyle oluşan parlamento için bir meşruiyet hep gündemde idi. Böyle bir sistemle yapılacak seçimlerin sonucunda seçmenlerin oldukça küçük bir azınlığını temsil eden bir siyasal partinin parlamentoda çoğunluğu elde etmesi, 2 Kasım günü meşruiyet tartışmalarını tekrar gündeme getirebilir mi?

B.S.

(*) Bu sorunun partilere gönderilen ilk formülasyonunda, bir sehv eseri olarak, "Anayasa'da ifade edilen nisbi temsil ilkesi" biçiminde bir ibare geçiyordu. ANAP Genel Başkan Yardımcısı Sayın Bülent Akarcalı'nın bu noktaya ilişkin uyarısı üzerine ikinci soru yukarıdaki biçimde düzeltilerek bütün partilere bildirildi. Ama Sayın Turgut Özal, bu düzeltmemize rağmen soruyu ilk biçimiyle yanıtlamayı yeğledi. Biz, yine de Sayın Özal'ın yanıtını aynen yayınlıyoruz.

ANAP'ın Yanıtı Turgut Özal, ANAP Gnl. Bşk.

CEVAP—1. Bu sorunuzda sorunun içine bir değer yargısını peşinen kabul ederek koymuş bulunmaktasınız. Şöyle ki; "Türkiye'nin kırk yılı aşkın çok partili yaşam deneyiminde belirli bir adil temsili sağlayan seçim sistemi anlayışına ulaşıldığı söylenebilir" demektesiniz. Bizce bu hüküm gerçekleri yansıtmamaktadır. 50 ila 60 arasındaki ekseriyet sistemi adil bulunmadığı için 60'dan sonra değiştirilmiş ve Milli Bakiye denilen ve dünyada çok az rastlanılan bir uygulamayı getiren sisteme geçilmişti. Daha sonra bu sistem terk edilmiş daha az nisbi olan bir sistem uygulamasına geçilmişti. Ancak bu sistem de Türkiye'de çoğunluğa sahip istikrarlı hükümetin kurulmasına imkan vermemiş ve ülke 10 yılı aşkın bir süre istikrarsız koalisyon hükümetlerinin elinde kalmıştı. Öyle ki 1977'de oyların % 41,3'ünü alan CHP tek başına hükümet kuracak çoğunluk bulamamıştı.

Dolayısıyla sorunuzun ilk cümlesinde olan teşhisinizin ya da değer yargınızın gerçeklerle bağdaşmadığını söylemek isterim. 1946-1983 dönemlerinde Türkiye'nin çok

partili hayatında "Adil Temsili" sağlayan bir seçim sistemine ulaşmış olduğunu söylemek mümkün değildir. Demokrasilerde seçmenlerin Parlamentoda temsili en önemli unsurlardan biri olmakla beraber, temsil unsuru demokrasiyi tanımlayan yegane ve nihai kıstas değildir. Aynı ölçüde önemli bir kıstas da memleket meselelerini çözebilecek ve Meclis'de yeterli çoğunluğa sahip istikrarlı hükümetlerin bulunmasıdır.

1946-1983 dönemi içinde yaşanan tecrübeler de göz önüne alındığında ilk uygulaması 1983-6 Kasım'ında yapılan ve ikinci uygulaması 1986 Ara Seçimlerinde yapılan yeni seçim sistemimizin verdiği sonuçlar itibarıyla hem temsil kabiliyetini haiz olduğu hem de ülkenin ihtiyacı olan istikrarlı hükümet edebilme ihtiyacına cevap verdiğini görüyoruz.

Yeni bir değişiklik gibi takdim edilen değişikliklerinde son kanunla değil, 15 Nisan

1986 tarihli ve 3270 sayılı kanunla yani ara seçimden önceki kanun ile kabul edilmiş olduğunu ayrıca belirtmek isterim.

CEVAP—2. % 35 oy oranı ile bir partinin % 60'ı aşan bir sandalye sayısına sahip olacağı iddiasını taşıyan hesabınızın neye dayandığını bilmiyorum. Bu konuda herhangi bir açıklayıcı bilgi vermiş durumda değilsiniz. Türkiye'de bugün uygulanan seçim sisteminin, halk oylarının azınlığını alan bir partiye parlamentoda ezici çoğunluk sağlayacağı iddiası çok abartmalıdır. % 10'luk Millî barajın ve seçim çevresi barajının uygulandığı 6 Kasım 1983 seçimleri, bu seçime katılan 3 parti arasında, bu partilerin oy dağılımı ile hayli orantılı sayılabilecek sonuçlar vermiştir.

Nisbi temsil, demokrasinin vazgeçilmez şartı değildir. Çağdaş demokrasiler arasında en eski, en köklü, en istikrarlı ve en iyi işleyen Anglo-Sakson demokrasileri, nisbi temsili değil, çoğunluk sistemini kabul

Turgut Özal "Demokrasilerde seçmenlerin Parlamentoda temsili en önemli unsurlardan biri olmakla beraber, temsil unsuru demokrasiyi tanımlayan yegane ve nihai kıstas değildir. Aynı ölçüde önemli bir kıstas da memleket meselelerini çözebilecek ve Meclis'de, yeterli çoğunluğa sahip istikrarlı hükümetlerin bulunmasıdır."

Genel Af İçin ve Ölüm Cezasına Karşı Kampanya

İnsan Hakları Derneği, genel af çıkarılması ve ölüm cezasının kaldırılması için bir kampanya açtı. Derneğin Genel Başkanı Av. Nevzat Helvacı, bunu; aşağıda metnini verdiğimiz basın toplantısıyla kamuoyuna duyurdu. Bilim ve Sanat olarak, bu girişimi destekliyor ve okuyucularımıza da kampanyaya katılma çağrısında bulunuyoruz.

B.S.

AYRIMSIZ BİR GENEL AF

İçinde bulunduğumuz koşullar, bir genel affı zorunlu kılmaktadır. Yedi yıldan bu yana olağanüstü bir dönem yaşamaktayız. Bu süre içinde 250.000 dolayında insan gözetim altına alınmış, bunların önemli bir bölümü hakkında dava açılmış, savaş hali hükümleri uygulanarak yargılamalar yapılmış ve mahkûmiyetler verilmiştir. Verilen mahkûmiyet kararlarının büyük bir bölümü, işkence altında alınan sanık anlatımlarına dayalıdır. Bir insan ömrü içinde uzun sayılabilecek süreli mahkûmiyetler için temyiz hakkı tanınmamış, tüm bunlardan ötürü adli yargı oranı, büyük boyutlara ulaşmıştır.

Yine bu olağanüstü dönemde yargı alanında sağ ve sol siyasal görüşler arasında ayrım yapılmış, aynı nitelikteki eylemler için, farklı hukuksal ölçüler kullanılmış ve çifte standart uygulanmıştır. Bu arada salt düşüncelerinden ötürü, işçi, öğrenci, yazar, gazeteci, bilim adamı gibi binlerce kişi ömre bedel cezalara çarptırılmış, yasal olan bazı eylemler sonradan suç sayılarak yeni suçlar üretilmiştir. Kurulan mahkemelerde doğal yargı ilkesi ve yargıçların bağımsızlığı gözardı edilmiş, tek yanlı yargılamalarla adaletten uzaklaşmıştır. Bunların kamu vicdanında derin yaralar açtığından kuşku yoktur.

Cezaevlerinde ayrı bir dram yaşanmaktadır. İnsan onuruyla bağdaşmayan fizik koşullar ve uygulamalardan ötürü buralarda insanlarımız çürümeye

ye terk edilmişlerdir. Bu insanlarımızın topluma kazandırılması gerekir.

Yurt içinde ve yurt dışında yaşayan çok sayıdaki insanımızın bazı hakları türlü nedenlerle ellerinden alınmış, 1402 sayılı yasayla işinden atma ve vatandaşlıktan çıkarma gibi, işlemlerle açık haksızlık örnekleri sergilenmiştir. Toplumumuzda yaşanan olağanüstü dönemin açtığı bu yaraların sarılması, barışa ve erince giden yolun açılması için, ayrımsız bir genel af zorunlu olmuştur.

Suçluyu ıslah ederek topluma kazandırmayı amaçlayan çağdaş infaz anlayışı karşısında, ölüm cezası bir ceza değil, resmi yollarla işlenen bir cinayettir.

Anayasa engeli öne sürülerek genel affın çıkarılmasından kaçınılamaz. Anayasanın 14. ve 87. maddelerinde af için kesin sınır konulmamış, af dışı bırakılacak suçlar tek tek sayılmamış ve takdir hakkı Büyük Millet Meclisine bırakılmıştır. Eğer bu maddeler bir engel sayılıyorsa, o zaman Anayasanın ilgili maddesi değiştirilmelidir. İstendiğinde bir gecede anayasa değişikliği yapılabileceğinin örnekleri yaşadığımız yakın günlerde. Kaldı ki, Anayasanın yürürlüğe girdiği 9 Kasım 1982 tarihine kadar işlenmiş suçlar için bir

anayasa engeli yoktur. Çünkü yasalar, yürürlüğe girdiği tarihten sonraki olaylara uygulanır. Kesin hükme bağlanmamış davalardaki suçlar ve düşünce suçları yönünden de bir yasak getirilmediği, 87. maddenin metninden anlaşılmaktadır. Anayasa engeli öne sürülerek genel afftan kaçınan bir anlayış ve yaklaşımı, iyi niyetli saymayacağımızı ifade etmek isterim.

"YAŞAMA HAKKI"NA DOKUNULAMAZ

Uygar bir ülke olma yolunda hızla ilerlediğimiz ve çağ değiştirdiğimiz açıklandığına göre, uygarlığın ve çağdaşlığın bir gereği olarak ölüm cezasını kaldırmalıyız. Çağdaş anayasalar ve uluslararası antlaşmalar, "yaşama hakkı"nı, insan haklarının temeli kabul etmişlerdir. "Yaşama hakkı" dokunulmaz haklardan, ona sınırlama getirilemez. Oysa ölüm cezası, yaşama hakkına doğrudan ve haksız bir saldırıdır. İnsanın kişiliğini, onurunu, beden bütünlüğünü korumayı görev olarak üstlenen bir hukuk anlayışı, insanı yok etmeyi kabullenemez. Hukuk, insan haklarına dayanmak zorundadır. Hukukun öncül görevi, yaşama hakkını korumaktır. Devlet, adam öldüremez, adam öldürme, hukuk devleti kavramıyla bağdaşmaz. Bu nedenle ölüm cezası, çağdaş bir cezadır.

Suçların kökeni toplumsaldır. Suçların işlenmesine, toplum düzenindeki bozukluklar, haksızlıklar, eşitsizlikler ve çelişkiler neden olmaktadır. Suç ve ceza politikasının amacı, bu toplumsal dengesizlikleri ortadan kaldırıp, suçların kaynağını kurutmaktır. Oysa ölüm cezası, suç değil, suçluyu yani insanı ortadan kaldırmaktadır. Suçluyu ıslah ederek topluma kazandırmayı amaçlayan çağdaş infaz anlayışı karşısında, ölüm cezası bir ceza değil, resmi yollarla işlenen bir cinayettir.

Ölüm cezasının suçları önleyici bir etkisi yoktur. İstatistik rakamlar bu görüşü doğrulamaktadır. İşte Almanya'da ölüm cezası kaldırılmadan önce ve kaldırıldıktan sonraya ait istatistik rakamlar:

Ölüm cezasının kaldırılmasından önceki aylık cinayet ortalaması	Ölüm cezasının kaldırılmasından sonraki aylık cinayet ortalaması
Kuzey Ren ve Westfalen	9.08
Bavyera	16.4
Aşağı Saksonya	17.1
Hessen	4.12
Baden-Württemberg	5.83
Ren-Pfalz	3.33
Schleswig-Holstein	3.83
Hamburg	2.37
Baden	1.13
Württemberg	1.88
Bremen	0.63
Batı Berlin	2.25

* Çocuk öldürmeler dahil

İngiltere, Belçika ve Hollanda'da değişik tarihlerde kurulan komisyonların yaptığı çalışmalar, aynı sonuca ulaşmıştır. Bu sonucu şöyle özetleyebiliriz: "Ölüm cezasının kaldırılması suç oranını artırmamakta, ölüm cezasının yeniden konulması da suç oranını azaltmamaktadır." Bu rakamlar ve belfirmeler, ölüm cezasının caydırıcılık gibi bir özelliği olmadığını gösteriyor.

ÖLÜM CEZASI DÖNÜŞÜ OLMAYAN BİR CEZADIR

Mahkemeler yanlış kararlar verebilirler. Hukuk tarihi bunun örnekleriyle doludur. Olağanüstü koşullarda, bu tür hatalar daha da çoğalmaktadır. Ölüm cezası dışındaki cezalarda görülen yanlışlar bir oranda er ya da geç düzeltilebilir. Oysa ölüm cezasında adli hata'nın düzeltilme olanağı yoktur.

Hukuk tarihi; Fransa'da bir Ağır Ceza Mahkemesi hakimlerinin, jürinin hatası yüzünden bir sanığın haksız yere idam edilmesi nedeniyle, yüz yıl siyah giysilerle mahkemeye çıktıklarını yazmaktadır.

Ölüm cezasının, geriye dönüşü olanaksız bir ceza niteliğinde olması; ceza hukuku açısından, yasalardan çıkarılmasını gerektiren önemli gerekçelerden birini oluşturmaktadır.

İNSAN HAKLARI DERNEĞİ, HERKESİ, AYRIMSIZ BİR GENEL AF İÇİN İMZA VERMEYE ÇAĞIRIYOR:

- Toplumumuzda yaşanan olağanüstü dönemin açtığı yaraları sarmak, barışa ve huzura giden yolu açmak için,
- Baskının somut biçimleri olan siyasal tutukluluğu ve hükümlülüğü sona erdirerek, güvenli, özgür ve dinamik bir toplumsal ortam yaratmak için,
- Olağanüstü yargılamalar, işkenceyle alınan anlatımlar ve başka nedenlerle yoğunlaşmış bulunan adli yanlışları düzeltmek için,
- Düşünce, örgütlenme, ve basın özgürlüğüne aykırı olarak verilen ve toplamı binlerce yılı bulan cezalardan ötürü ortaya çıkan çağdaşlıktan kurtulmak için,
- Siyasal görüş ayrımı gözetilerek yapılan tek yanlı yargılamalar ve uygulanan çifte standarttan doğan adaletsizliği gidermek için,
- Cezaevlerinin kötü koşullarında çürümeye zorlanan insanlarımızı, doğal yaşam ortamına kavuşturmak ve topluma yararlı olabilmelerini sağlamak için,
- Özellikle toplu siyasal suçların temelinde, kişilerin özel ve özel davranışlarının değil, toplumsal yapı değişimlerinin nesnel nedenlerinin bulunduğunu gözönünde tutarak, tüm toplumun birlikte oluşturduğu sorunlardan, yalnızca bir kısım insanları cezalandırmanın doğurduğu tarihsel yanlışlardan kurtulmak için,
- Yurt içinde ve yurt dışında türlü nedenlerle kimi hakları elinden alınmış olan çok sayıdaki insanın uğraldığı haksızlıkları sona erdirmek için,
- Kısacası, barış, özgürlük ve demokrasi için,

İNSAN HAKLARI DERNEĞİ, HERKESİ, ÖLÜM CEZASININ KALDIRILMASI İÇİN İMZA VERMEYE ÇAĞIRIYOR:

- Yaşama hakkına doğrudan ve haksız bir saldırı olduğu için,
- Oc alma gibi ilkel bir anlayıştan kaynaklandığı için,
- Suçluyu iyileştirme ve topluma kazandırma amacı güden çağdaş infaz anlayışına aykırı olduğu için,
- Adli yanlış durumunda düzeltme olanağı bulunmadığı için,
- Uygar ülkelerde kaldırıldığı için,
- Suç işlemeyi önleme gibi bir işlevi olmadığı için,
- İnsan yaşamına ve onuruna saygıyı yaygınlaştırmak için,
- Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesine ek 6 nolu protokolün onaylanmasını ve ölüm cezasının Anayasadan ve öbür yasalardan çıkarılarak kaldırılmasını istiyoruz.
- Yukarıda sıraladığımız nedenlerle,
- Siyasal partileri, sendikaları, meslek örgütlerini, dernekleri,
- Basını, üniversiteleri, kültür ve sanat kuruluşlarını,
- Ozan, yazar ve sanatçıları
- Tüm halkımızı, herkesi,
- yazı ve inceleme gibi bilimsel etkinlikleriyle,
- demeç, bildiri, haber gibi güncel etkinlikleriyle,
- şiir, resim, karikatür, fotoğraf, öykü, oyun gibi sanatsal ve kültürel etkinlikleriyle,
- ve düzenleyeceğimiz etkinliklerde bizzat yer alarak, Genel Af için ve Ölüm Cezası'na karşı açtığımız kampanyaya katılmaya, destek vermeye çağırıyoruz.

B.S.'nin notu: Kampanyaya katılmak isteyen okuyucularımız, "Yenişehir Konur Sokak 15/3 Ankara" adresinde bulunan İnsan Hakları Derneği Genel Merkezine telefon (118 10 71'e), telex ve mektupla bildirimde bulunabilecekleri gibi, yayınladığımız bu çağrının fotokopisinin altını dostlarına imzalatarak, aynı adrese, postayla, topluca bir başvuruda da bulunabilirler.

AŞAĞIDAKİ ÜLKELER ÖLÜM CEZASINI KALDIRMIŞLARDIR

Fransa, İngiltere, Federal Almanya, Amerika Birleşik Devletleri'nde 39 eyalet, Hollanda, İsveç, Norveç, Venezuela, Yeni Zelanda, İsrail, İzlanda, Kolombiya, Nepal, Portekiz, San Marino, Avustralya, Arjantin, Belçika, Avusturya, Brezilya, Danimarka, Do-

minik, Ekvator, Finlandiya, Honduras, Kosta-Rika, Lüksemburg, Meksika, Nikaragua, Panama ve Uruguay.

Biz bu nedenlerle ölüm cezasının yasalarımızdan çıkarılmasını talep ediyor ve Avrupa Konseyince kabul edilen "İnsan Haklarının ve Temel Özgürlüklerinin Korunmasına İlişkin Sözleşmeye Ek Ölüm Cezasının Kaldırılmasıyla ilgili 6 numaralı protokolün ülkemiz tarafından da onaylanmasını istiyoruz.

Sinemadan/Videodan İletişim Filmleri:

40 Metrekare Almanya ve Başka Tanrının Çocukları

Hüseyin Caner Fidaner

Sinema, filmi çekenlerle izleyenler arasında bir iletişim aracı olduğu gibi, iletişimi konu olarak da seçebilir. Birçok filmde insanlar arası iletişimin sorunlarını, bunlara önerilen çözümleri yönetmenin bakış açısından izleriz. Eğer film kahramanlarının özgün, tekil sorunları toplumdaki pek çok kişinin de sorunuysa yani yönetmen evrensel olanı yakalayıp aktarabiliyorsa, filmin toplumda ilgiyle karşılanmasına şaşılmaz. Eğer film yalnızca sorunları aktarmakla yetiniyorsa, topladığı ilginin yaygın ve kalıcı olması zordur; ama bununla yetinmiyor, aynı zamanda temel insani değerleri savunuyor ve olumlu seçenekleri sunuyorsa filmin topluma etkisi sürekli olacaktır.

Son zamanlarda izlediğimiz iki film, iletişim sorunlarını ele alıyor: **Başka Tanrının Çocukları** (*) ve **40 metrekare Almanya** (**).

Başka Tanrının Çocukları (aslında "Güçsüz Tanrının Çocukları" olarak çevrilmeliydi), Mark Medoff'un,

bizde 1985'de **Sessizliğin İçinden** adıyla Devlet Tiyatroları tarafından sahnelenışı övgülü eleştiriler almış olan bir oyunundan sinemaya aktarılmış. Merak edenlere anımsatalım: Sessizliğin İçinden: Beyhan Karadağ çevirmiş, Yönetmenliğini Ejder Akışık, başrollerini ise Muammer Çıpa ile Serap Kaçmaz üstlenmişti.

Başka Tanrının Çocukları'nda "Sevi ilişkisinde konuşmadan anlaşmak olanaklı mı?" sorusu ortaya atılıyor. Yanıt afişe de yazılmış: "Sevinin kendine özgü bir dili vardır". Seyirciye ise, film boyunca bu sonuca melodram kalıpları içinde nasıl ulaşıldığını izlemek düşüyor.

Sağır-dilsiz Sarah'ın insanları, konuşanlar/konuşmayanlar diye ikiye ayırması, genel olarak ilişki kurmayı değil, ama özel bir iletişim yöntemi olan konuşmayı yadsıması... Bunlar belki de çok güzel başlangıç noktaları olabilir; eğer, iki kişinin özgül ilişkisinin neden aksadığını, nasıl

yeniden kurulduğunu anlayabilseydik, eğer konuşma gibi bir aracın sağlayabileceği olanakları görebilseydik, sözlü iletişimi yadsıyan Sarah'ın öfkeli anında attığı çılgılık ile tüm yaşamının değişmesi arasındaki ilişkiyi değerlendirebilseydik. Belki bütün bunların önündeki en önemli engel, filmin bir Amerikan yapımı olması ve geniş yığınlara seslenmek için yüzeysel kalmayı zorunlu saymasıydı. Amaç gerçekleştirilince toplumla bağları kopuk bir romantizm kalıyor, bu film-den geriye.

40 Metrekare Almanya'da da Almanya'da, kocasının kapıdan dışarı bırakmadığı bir Türk göçmen kadını izliyoruz. Aslında öykünün ayrıksılığı, filmin evrenselliğini önlemiyor. Olayın nerede geçtiği bile önemli değil. Film büyük ölçüde iletişimsizlik üzerine kurulmuş. Koca, tam bir hücre hapsi yaşadığı, karısı Turna'nın duygusunu, düşüncesini, sıkıntısını kesinlikle algılayamıyor. Turna'nın durumu seyirciyi derhal sanyor. Çünkü iletişimsizliğin insanı hapsedtiği duvarları hepimiz tanırız. İçinde yaşadığımız toplumun ideolojisi, hepimizi zaman zaman bir yerlere kapatmıştır.

Evdde kocasını bekleyen Turna'nın yalnızlığı, edilginliği, pencereden, binaların arasından gördüğü, müşteri bekleyen Alman kadınının, fahişenin yalnızlığı ile koşutluk göstermez mi?

Ama, belirleyici olan, temel olan iletişimsizlik değildir. Dilini iyi bilen kocasıyla konuşamayan, konuşsa da kendini anlatamayan Turna, karşı camdaki küçük, sakat kızla insani bir ilişki kurabilir. Sonuçta iletişimi önleyen yapay engeller kalkar ve o unutulmaz bitirişte Turna'nın yeniden doğuşunu izleriz.

40 metrekare Almanya da Tefik Başer, yakın plandan gösterdiği yüz-

lerle, başarıyla kullandığı ışık düzeniyle, yerinde geri dönüşlerle, söylemek istediğini yalın ve rahat bir dille seyirciye aktarıyor. Özyay Fecht ile Yaman Okay'ın başarılı oyunları da filmin etkileyiciliğini artırmış. Sonuçta, iki-üç oyuncuyla ve çok dar bir mekanda çekildiği halde insan ilişkilerinin toplum-

sal özünü vurgulayan ve tartışmaya açan bir film ortaya çıkmış. Bu filmin görülmesi ve tartışılması gerekiyor. □

(*) **Başka Tanrının Çocukları** (Children of a Lesser God), Yön. Randa Haines, Oyn. William Hurt, Marlee Matleen.

(**) **40 Metrekare Almanya**, Yön. Tefik Başer, Oyn. Özyay Fecht, Yaman Okay.

"Korkunc İvan", Yön. Sergei Eisenstein

DİKKAT, KAÇIRMAYIN!

7 Ekim, TV-2'de: **MELO** (Yön. Alain Resnais, Oyn. Sabine Azema, Fanny Ardant, 1986 yapımı, İstanbul Sinema günlerinde gösterilen bu film ilgiyle karşılanmıştır).

23 Ekim, TV-2'de: **EĞER** (İf): (Yön. Lindsay Anderson, 1968 yapımı) 1960'ların sonlarında İngiliz sinemasına yeni bir soluk getiren Özgür Sinema akımının seçkin bir örneği. İtalya'daki Yeni Gerçekçilik ve Fransa'daki Yeni Dalga'nın ardından Özgür Sinema da adından uzun süre söz ettirmişti. Aynı yönetmenin bir başka filmi, Tepedeki Oda (The Room at the Top) büyük ün kazanmıştı.

28 Ekim, TV-2'de: **KORKUNC İVAN** (Ivan Grozni): (Yön. Sergei Eisenstein, Müzik, Prokofyef, Oyn. Nikolay Çerkasov, Ludmilla Tzelikovskaya, 1945 yapımı), Gördüğünüz bile sizi yeniden ekran başına çekecek çok çok önemli bir film. Büyük yönetmen Eisenstein'in sayısız projesi arasından bitirebildiği son filmidir Korkunc İvan. Burada bir çarın iktidarı anlatılırken, insani ve evrensel temalar işleniyor. Işık ve gölgenin kullanımıyla bu film sinema tarihinde özgün bir yer tutar.

30 Ekim, TV-2'de: **KONFORMİST** (Il Conformista): (Yön. Bernardo Bertolucci, Oyn. Jean Louis Trintignant, Stefani Sandrelli, 1971 yapımı), Daha sonra Paris'te Son Tango ile ün kazanacak olan Bertolucci, bu filmi bir "gösteri-sinema" olarak tanımlamıştı. □

Okuyucularımızdan

BİLİMSEL İÇERİKLİ YAZILAR

Öncelikle son zamanlarda artan bilimsel içerikli yazılar ve Erdal Atabek, Ali Nesin gibi akıcı yazılarıyla sürekli olarak kazanan bölümler oldukça olumlu gelişmeler. Bunun dışında referandum konusunda çıkan yazılar da oldukça başarılı idi. Ancak bence bu konudaki yazıların dili daha hafif olmalı, gündelik yaşamdan somut kanıtları sunmalıydı.

Sevgiyle, dostlukla
Yüce AYHAN

*

DİDAR ABLA İÇİN

Acımız ortak ve büyük. Bir eşsiz insanı daha yitirdik bu kavgada. Bunca zaman yorulmadan, dinlenmeden, en ufak bir karamsarlığa kapılmadan mücadelesini hiç taviz vermeden sürdürdü. O bir kıvılcımdı demokrasi davasını alevlendiren. En zor, en totaliter günlerde bile bizleri bir an olsun yalnız bırakmadı. Kendisini demokrasi ve insan hakları davasına tamamiyle adayan yılmayan savaşçıydı o.

DİDAR ablamız alçakça bir saldırı sonucu hayata gözlerini yumdu. DİDAR ablaya öldü demeye asla dilimiz varmıyor. Biz içeride en ufak bir saldırıya uğrasak biliyorduk ki DİDAR ablamız yaz-kış yağmur-sıcak demeden cezaevi kapısında en önde "Bizleri çiğnemedi çocuklarımızı çiğneyemezsiniz" diye haykırıyordu. O yaşamını bizlere adadı.

Anamız, ablamız mezar taşlarına bir demet çiçek koyamıyorsa da DİDAR seni toprağa değil kalbimize gömdük. Hayalimizde tüm dünya halklarından oluşan binbir renk çiçeklerle donattık, kalbimizde taht kurduğün o yüce yerini. Bunun için diyoruz ki sen ölmedin hep yaşadın, bundan sonra da yaşayacaksın.

DİDAR ablamız, DİDAR anamız sana yapılan bu alçakça saldırıyı, insanın insana karşı bu saygısızlığını lanetle anıyoruz. Ebedi yatağında rahat uyu.

Ortak olan bu büyük acımızı tüm Bilim ve Sanat emekçileriyle paylaşıyoruz. Onu saygıyla anıyoruz.

Bir grup siyasi idam mahkumu adına
Ali Kastalması

Başka Tanrının Çocukları, Yön. Randa Haines

Müzik Dinlemek ve Kitap Okumak

Mümtaz İdil

Müzik dinlerken kitap okunmaz ya da kitap okurken müzik dinlenmez. Bir insan her ikisini birden yapabildiğini öne sürüyorsa, mutlaka en azından birini, çoğu zaman her ikisini de önemsemiyor demektir.

"Eskimo için bir oyma yapıt, bir şarkı gibi, hiç bir değer taşımaz. Eğer eskimo, içinde bir şarkı söyleme isteği duysa, onu söyler; eğer fildişinden bir biçimin doğduğunu görürse, onun oluşmasına yardım eder. Oymacı, işlenmemiş fildişini hafifçe elinde tutar ve iki yana çevirirken şöyle söylenir: 'sen kimsin? Orada saklanan kim?' Sonra birden, 'ayıbalığı, sensin orada gizlenen!' diye bağırır. Hemen fildişini oymaya başlamaz, önce uzun uzun inceler. Fildişini, gizli biçimini görünceye dek incelemeye devam eder ve eğer onu hemen görebilecek durumda değilse, görününceye kadar amaçsızca oymaya başlar. Bu süre içinde de bir şarkı mırıldanır. Sonra ortaya bir biçim çıkar. Saklı ayıbalığı artık görünebilir durumdadır. Başından beri orada olan ayıbalığı ortaya çıkmıştır. Eskimo onu serbest bırakmıştır, ortaya çıkmasına yardımcı olmuştur, o kadar."

Danimarkalı bilim adamı Edmund Carpenter, Eskimolar üzerine yaptığı araştırma ile, ilkel kabilelerde sanatın işlevsel özelliği olduğuna bir kez daha değinmiştir. İlkel kabilelerde sanat, Herbert Reed'in tanımıyla, "güzel biçimler yaratmak" değil, işlevsel biçimler yaratmaktır. Eskimo, kendisine daha çok balık yakalatacak bir simge yaratma peşindedir ve bunu yaparken de bilinçsizce şarkı mırıldan-

maktadır. Her ikisinin de ortaya çıkışında "önemsizlik" egemendir. Sonuçta, ayıbalığına benzer bir biçimin ortaya çıkışı önem kazanmaktadır.

Benzer özelliği, eski Mısır'da görürüz: Ölen firavun ile birlikte gömülen tüm hizmetliler, piramitlerin yapılışını tehlikeye düşürecek kadar insan gücü eksikliğine yol açınca, firavunların da "rıza" göstereceği bir çözüm yoluna başvurulmuş, firavun yakınlarının heykelticikleri yapılmıştır. Böylelikle de, eski Mısır'da heykel sanatı, aslına en çok benzetenin, "usta", sayıldığı bir çerçevede günümüze kadar ulaşabilmiştir.

Eski Mısır sanatı ya da bugünkü eskimo sanatı, nereden bakılırsa bakılsın, belli bir işlevi yerine getirmek için belli biçimler yaratmak üzerine kurulmuştur. Her iki "işlevsel" sanat yaratımında da müzik, yardımcı rol üstlenmiştir. Eski Mısırlıların firavunların mezarına girecek heykelticikleri yaparken "şarkı" mırıldanıp mırıldanmadığını bilemiyoruz, ama eskimoların ayıbalığı oyarken mırıldandığı "şarkı"ya önem vermeyişi gibi, Mısırlıların da "şarkı" mırıldanıp mırıldanmadıkları önemini yitirmektedir. O anda önemli olan tek şey vardır: Aslına benzer olanı yeniden yaratabilmek.

"Şarkı" ilkel toplumlarda yalnızca tek başına olduğu zaman önem kazanmaktadır. Eğer kabile üyesi, kendisine yardım edecek olana (daha genel adıyla tanrıya) doğrudan sesleniyorsa, elindeki bütün diğer "sanatları" bir yana bırakarak, şarkı söylemeye yönelecektir. Kuşkusuz burada, şimdi artık bir sanat kolu haline gelmiş olan danstan da söz etmek gerekir. Dans, en azından ilkel toplumlarda, müziğin fizyolojik etkisinin istemsiz olarak yarattığı bir devinim olarak ortaya çıkmaktadır. Nitekim, ne kadar denendiyse de, müziksiz bir dans, tek başına "sanat" olarak yaratılamamıştır. Sonuç olarak, ilkel top-

lumlarda "aslanan" müziktir, dans ise "ritmin" fizyolojik ortaya çıkış biçimidir.

Carpenter "şarkı"nın tek başına etkisine de değinir: Kuzey Amerikalı Kızılderililer üzerinde de bir araştırma yapan bilim adamı, bu topluluk içinde ergenlik çağına gelmiş bir çocuğun zor durumda kaldığı anlarda, koruyucu meleğini yardıma çağırmak için şarkı söylediğini belirtir. Bu durumda "şarkı", Eskimoların ayıbalığı oymalarında söylediği şarkılardan farklı bir özellik kazanmaktadır. Müzik, dolaylı işlevselliğini bırakıp, doğrudan işlevselliğe geçmiştir. O anda Kızılderili çocuk, dans dışında, hiç bir etkenin kendisine müdahalesine izin vermez.

Bütün bunlarla anlatılmak istenen, müziğin bir sanat olarak algılanması gerekliliğidir. Daha önce de belirtildiği gibi, müzik bizim dışımızda varolan ve istemli ya da istemsiz katılımı bulmak durumunda olduğumuz bir olgudur. Ancak bir sanat olarak müzik, öğrenilmeyi ve anlaşılmayı bekler. Oysa günümüzde, müziğin her alanda "üretimi" katkısı olduğu savunulmaktadır. Söz gelimi, çalışırken dinlenen müziğin "ruhun gıdası" olduğu varsıyımıyla, üretimi arttırdığı savunulmaktadır. Müzik dinlemeden iş yapmak söz gelimi, kitap okumak neredeyse ayıplanaçak bir davranıştır.

İnsanların müzikle birlikte diğer işlerini yürütmek için "hafif" müzik ortaya çıkmıştır. "Hafif" müziğin neden hafif sözcüğüyle nitelendirildiğini düşünürsek, çözüm daha da kolaylaşır: "Hafif" diye adlandırılan müziğin işlevi eşlik etmektir. Yani, daha önemli olarak nitelediğiniz bir işi yerine getirirken, "canınız sıkılmasın" diye üretilmiş müziğin adıdır "hafif müzik".

Oysa müzik "ağır" ıstır. Müzikle ilgilenmek ve belli bir beğeni kazanabilmek, çaba ister. Tek başına varlığını hiç bir zaman düşünemediğimiz bir duruma sokulan müziğin, "tek"liği, ancak ve ancak belli bir "müzik" uğ-

raşıyla ortaya çıkabilir.

Bu nedenle, müzik dinlerken kitap okunmaz ya da kitap okurken müzik dinlenmez. Bir insan her ikisini birden yapabildiğini öne sürüyorsa, mutlaka en azından birini, çoğu zaman da her ikisini önemsemiyor demektir. Böyle durumlarda zaten genellikle müzik "aşağılanan" konumdur. Kitap önemlidir de, müzik yalnızca kitabın okunmasına eşlik etmektedir. Ya radyo veya benzeri bir aygıt açıktır ve daha önce hiç duymadığınız bir müzik kulağınıza geliyordu ya da çoktan ezberlemiş olduğunuz ezgilere salt belli "ritim"lerde ya da bölümlerde katılmak üzere "pikabınıza" koyduğunuz bir melodiyi dinliyorsunuzdur. Salt müzik dinlemek için oturduğunuzda karıştırdığınız "kitaplar" ise, bilmece-bulmaca kitapları türündendir.

Sonuçta müzik, nereden bakılırsa bakılsın, bazı "işleri" yerine getirirken size eşlik eden bir unsur haline gelmektedir. Bunun yaygınlaşması ise, insanların müziği seçmeyi, kendine sunulanla yetinmesine gelip dayanmaktadır. Müzik için belli bir uğraş göstermeyen, müzik dinlemeyi yalnızca "eşlik" olarak gören bir insan için "alışkanlık" önem kazanmaktadır. Kitap okurken, "hafif" müzik dinlemek, bu tür bir alışkanlığın sonucudur. Ve giderek, yolculuk yaparken "arabesk" dinlemek de bir alışkanlık haline gelebilmektedir.

Beethoven'ın ikinci senfonisini ilk kez dinleyen bir kitap okuru için iki seçenek vardır: Ya elindeki kitabı gereğince okuyamayacaktır, ya da çalan müziğin ne olduğu konusunda hiç bir "fikir" yürütemeyecektir. Senfoniyi ilk kez dinleyen kitap okuru, kitabını bırakıp da müziğe kendini verecek olursa, yine çalan müziğin Beethoven'ın olup olmadığına karar veremeyecektir, ama bir başka kez dinlediğinde kulağı o müziğe daha yakın olacaktır. Üstelik kitap okurumuz, seçtiği kitabı okumaya başlamadan önce, plak albümünden Beethoven'ın ikinci senfonisini seçip, okumaya öyle başlamamıştır. Yani, eylemini daha önceden seçerek oturmuştur koltuğuna: Kitap okumak.

"Hafif müzik" insanların bu "zaafından" yararlanarak ortaya çıkmıştır. Rodriguez'in gitar konçertosu ya da Mozart'ın 40. senfonisi, en melodik yanları ön plana alınarak bu amaçla insanların karşısına çıkarılmıştır. Yine Beethoven'ın 9. senfonisinin

Müzik için belli bir uğraş göstermeyen, müzik dinlemeyi yalnızca "eşlik" olarak gören bir insan için "alışkanlık" önem kazanmaktadır. Kitap okurken, "hafif" müzik dinlemek, bu tür bir alışkanlığın sonucudur. Ve giderek, yolculuk yaparken "arabesk" dinlemek de bir alışkanlık haline gelebilmektedir.

ilk bölümlerini hem okuyarak, hem de müziğin tadına vararak yaşayabilmek de bir alışkanlık işidir. Oysa aynı senfoninin son bölümü, melodikliğinden dolayı, "song of joy" adıyla da "hafifleştirildiğinden" hem okuyup hem de müzik dinlemeyi mümkün kılar görünmektedir. Oysa okuma ve müzik dinleme burada önemini yitirmiş, kişi, Carpenter'in eksimosuna dönmüştür: Kitabı bitirmek.

Burada, şu itiraz gelebilir: Chopin' in "Nocturn"leri, bestelendiği çağda

da insanlara "yemek" müziği olma özelliğini taşımıştır. Kuşkusuz, yemek yeme ile kitap okuma arasında önemli bir fark vardır. Ama, aynı nocturn'lerle resim yapmak da mümkündür. Hatta belki ressamın yaptığı resme önemli ölçüde "esin" kaynağı olabilecektir. Ama sav, dönüp dolaşıp aynı yere gelmektedir: Ressam resim mi yapmaktadır (kişi yemek mi yemektir), yoksa müzik mi dinlemektedir? Sonuç değişmemektedir, eğer kişi çalınan müziğe eşlik edebiliyorsa (yani en basit yaklaşımla, müziği tanıyorsa), yerine getirdiği işleve müziğin bir katkısından söz edilebilir. Ama eğer, hiç bilmediği ezgiler kulağına çalınıyorsa, o zaman zaten çalan müziğin bilincinde değildir. Bu durumda insan, bildiği bir müziği "fon" olarak kullanırken, bilmediği bir müzik üzerinde hiç düşünmeyecektir. İnsanların "bildiği" müzik ise, eğer aksine bir çabası yoksa, kendisine verilenle sınırlı kalacaktır. Yapay olarak yaratılan beğeni, "alışkanlık" haline dönüşebilecektir ve böylelikle de insanlar, kitap de okusalar, yolculuk da etseler, kendilerine sunulan müzik karşısında, "yolculuklarını" ya da ellerindeki "kitaplarını" birincil derecede önemseyeceklerdir. Ama daha tehlikelisi, ikincil derecede kalan "fon" müziğini hep arayacaklardır. □

abece

Aylık Eğitim Kültür ve Sanat Dergisi

TÜM ÖĞRETMENLERİN DEMOKRATİK SESİ

Yıllık Abonesi: 5.000 TL., Altı Aylık Abonesi: 2.500 TL.

Adres : Ataç Sokak No: 27/5 Yenışehir/ANKARA

Tel : 132 05 74

Bilim ve Sanat ile Siyaset

Bilim ve Sanat çıktığı günden bu yana sayfalarını farklı görüşten insanlara açık tutmaya büyük bir özen gösterdi. Demokrasinin yeniden kurulması, bu asgari müşterek üzerinde birleşen herkesin elbirliğini, güçbirliğini gerektiriyor. Ancak böylesi bir elbirliği, güçbirliğiyle demokrasinin asıl güvencesi olan toplumsal demokratikleşme sağlanabilir.

Demokrasi çağdaş insanın solunan hava, içilen su kadar doğal bir gereksinimi. Hele söz konusu olan, çağının sorumluluğunu kendi payına düştüğü kadarıyla üstlenmeye çalışan bir dergi ise, demokratik bir ortamın varlığı daha bir yaşamsalılık kazanıyor. Çünkü tek tek insanlar için, demokrasinin yokluğunda da süren, sürmesi de gereken yaşam, sözü edilen türden bir dergi için daha bir zorlaşıyor ve hatta bazı durumlarda tamamen imkânsızlaşıyor. Onun içindir ki, Bilim ve Sanat ve benzeri dergiler için demokrasi mücadelesi, sahip çıkılan yüksek insanlık değerlerinin bir gereği olmasının ötesinde, doğrudan bir var olma sorunudur da. Bilim ve Sanat en azından bunun için siyaset yapar, yapmayı görev bilir, yapılmasını da ister. "Bilim" ve "sanat" ile "siyaset" i ne hikmetse (!) birarada düşüneyenlerin kavrayamadıkları, kavrayamazlar bile anlamazlıktan geldikleri nokta bu olsa gerek.

Tırnak içindeki siyasetçiler, "siyaset" yapmayı hemen daima kendi tekellerinde tutmak istemişlerdir. Çünkü, siyaset yapmanın yaygınlaşması, kitleselleşmesi, entellüktüellerin siyaset yapması, çıkarlarını korudukları sınıf ve kesimleri rahatsız eder. Tırnak içindeki siyasetçiye göre, örneğin bir bilim adamı, bir sanatçı siyasetle ilgilenmemeli, toplumsal olaylar, ekonomi hayatı üzerine fikir "beyan etmemeli", hele sınıfsal çıkarlar meselesini, mevcut düzenin çarklarının hangi sınıflar için döndüğü meselesini zihhar kurcalamamalıdır; bilim adamı bilimiyle, sanatçı sanatıyla, "siyasetçi" de "siyaset" iyle uğraşmalıdır.

Bir de siyaseti her türlü kötülüğün kaynağıymış gibi gösteren, siyaset ve siyasetçilerden münezzeh (!) oldukları için bütün iyilikleri kendilerinin getirebileceği iddiasıyla devletin yönetimine el koyanlar var. Dünyayı, kendilerinde olduğunu vehmettikleri tanrısal bir güçle hemen düzeltivereceklerdir. (Kudretini tanrıdan, tanrısal doğrulardan aldıklarını iddia edenlerin, hemen daima, şu fani dünyadaki silahların sahipliğini de yapıyor olması, talihin garip bir cilvesi olsa gerek.) Aslında siyasetin dik alâsını hem

de asıl dışlanması, reddedilmesi gereken türünü yapan bu insanlar getirdikleri depolitizasyon politika-sıyla gerçekte tırnak içindeki siyasetçinin ve onun temsil ettiği çıkar gruplarının değirmenlerine su taşırlar.

Şu anda Türkiye'de de, bir önceki dönemden devraldığı depolitize ortamı sürdürmeye çabalayan tırnak içindeki siyasetçinin marifetlerine tanık olunmaktadır. Bilim ve Sanat bütün yurttaşların, özellikle de nüfusun büyük çoğunluğunu oluşturan çalışan sınıf ve tabakaların ülke yönetiminde söz ve karar sahibi olabilmesi için depolitizasyonun kırılması, siyasetin yaygınlaştırılması, kitleselleştirilmesi gerektiği görüşündedir. Siyaset yeniden itibar kazanmalı, tırnak içindeki siyasetçinin yerini, oyunu kurallarına göre oynayan gerçek siyasetçi almalıdır. Bunun içindir ki Bilim ve Sanat siyasete itibar etmektedir, sayfalarını açık tutmaktadır, bilimin ışığını siyaset meselesinin de üstüne tutma çabasındadır.

Başta da belirtildiği gibi sayfalarımız bu doğrular üstünde birleşenlere her zaman açık oldu. Elinizdeki sayı bunun bir kanıtı.

Bilim ve Sanat, sürekli okuyucularımız bilir, İnsan Hakları ve Barış konusunda da en geniş birlikteliği, bu sayımızda sıkça geçen bir tabirle, en geniş mutabakatı arama, sağlama çabasındadır. Yunan-Türk Dostluk Derneğinden Yorgo Papapetro ile Türk-Yunan Dostluk Derneğinden Baskın Oran dergimiz aracılığıyla her zaman diyalog kurabileceklerdir. Bütün İnsan Hakları Savunucuları seslerini dergimizden duyurabilmektedir, bundan sonra da duyuracaklardır. Bilim ve Sanat, insanlığın ortak çağdaş değerlerini savunanların, kendilerini bilimsel doğruları bulmaya ya da sanatsal üretime adanların, uygarca ve oyunun kuralları uyarınca siyaset yapanların, kol ve kafa emeğini en yüksek değer sayanların dergisidir. Tırnak içindeki siyasetçi de, bu kategorilerin ve uğraş alanlarının hiçbirinin bir diğerini dışlamadığını artık öğrenmelidir.

Geçen sayımızdaki "Bizden Size" de başlığımız "Bayınızdan İsteyin" di. Derginizi bayınızdan istediniz ve bulabildiniz mi? Bu sorunun yanıtını ve geçtiğimiz yeni dağıtım düzeninin sonuçlarını, sanıyoruz, önümüzdeki sayıdan itibaren sizlere de aktarabileceğiz; sevgiyle, dostlukla.

Yaşamın keyfine varın

BİLGİ YAYINEVİ

2.500 lira

Dr. Hikmet Özdemir'in 1960'ların önemli dergilerinden biri olan Yön'ü tarayarak oluşturduğu kitap.

1250 lira

Prof. Dr. Münci Kapani'nin, insan haklarının ne olup olmadığını, uluslararası boyutlarını irdeleyen kitabı.

2.500 lira

Ulagay bu yapıtta, "Özal Ekonomisi" olarak adlandırılan son yedi yıllık dönemde, kimin kazanıp kimin kaybettiğini, somut verilere dayanarak saptıyor.

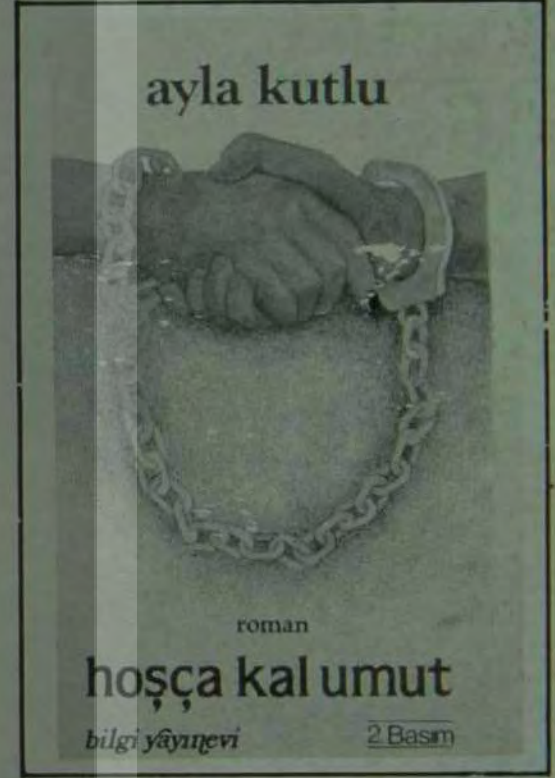
2500 lira

Birinci kitapta adadan canını zor kurtaran gazeteci, döndüğünde gülünç, akılalmaz gelişmelere tanık oluyor.

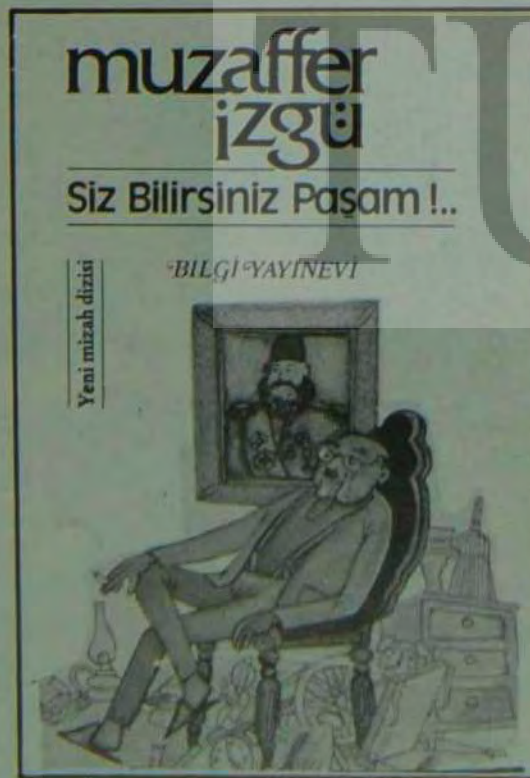
2.500 lira

Hasan Cemal, bu kitapta demokrasi yolunda yarılgıdan kurtulmak için tarihten ders çıkarmanın gerekliliğini vurguluyor.

1.600 lira

Ayla Kutlu'nun çekici konusu ve şiirsel anlatımıyla bireysel, toplumsal ilişkileri, insancıl yanlarıyla irdeleyen yeni romanın 2. basımı.

1.200 lira

Muzaffer İzgü'nün gülmece öykülerinden bir demet.

1.600 lira

Ahmet Yurdakul'un ilk romanı. Büyük savaşın kahramanlarının savaş sonrası dramı.

1200 lira

Ayşe Kilimci'nin, gözlemlerini gerçekçi bir yaklaşımla öyküleştirmediği 11 güzel öyküden oluşan kitabı.

- ☐ 5000 TL'den az siparişleriniz için havale, posta ya da damga pulu gönderiniz.
- ☐ Ayrıca ödemeli siparişlerinizde posta masrafı ödemeli bedeline eklenir. 10.000 Lira'nın üzerindeki siparişlerinize % 20 indirim uygulanır.

BİLGİ YAYINEVİ - Meşrutiyet Cad. 46/A Yenışehir-ANKARA Tel: 131 16 65 - 131 81 22